

شعر، حال آدم رو بهتر می‌کنه یا موسیقی؟ این سؤال از اون سؤالات که از قدیم بین حکیم و شیخ و صوفی و عارف و فیلسوف سرش جنگ و دعوا بوده و هنوز هم کم‌وبیش هست؛ ولی تجربه دیگه‌ای هم هست که حال آدم رو خیلی خوب‌تر می‌کنه: شعر و موسیقی با هم! مثلاً وقتی شعر حافظ و سعدی و مولانا رو با صدای استاد شجریان گوش می‌کنی، همه‌چیز از شعر و موسیقی و موسیقی شعر گرفته تا زمین و زمان به طرز عجیبی زیبا و روحانی و پرمعنا می‌شه.

مثلاً این شعر حضرت حافظ رو با نفس استاد شجریان شنیدید؟^۱

راهی بزن که آهی بر ساز آن توان زد
شعری بخوان که با او رطل گران توان زد
بر آستان جانان گر سر توان نهادن
گلبانگ سربلندی بر آسمان توان زد ...

من که میگم کتاب علوم و فنونتون رو با عشق بخونید، موسیقی مورد علاقه‌تون رو گوش کنید، گاهی موسیقی سنتی هم گوش کنید و بر آستان جانان سر بنهید تا به امید خدا گلبانگ سربلندی‌تون بر آسمان زده شود.

از سعید احمدپور و تیم خوب تألیف خیلی خیلی ممنونم برای نوشتن کتابی که در آن نسیم می‌وزد و سپاس از آقای ابوالفضل قاضی که نظرات مؤثری برای بهترشدن کتاب دادند و مرسی از مریم طاهری که با مسئولیت‌پذیری حواسش به پیش‌بردن کارهای کتاب بود و ممنون از الهه آرانی و مرجان نژادایران که پیگیری‌هاشون چاره‌ساز شد و کتاب به موقع رسید و هم‌چنین از بر و بچه‌های حرفه‌ای و کاردرست واحد تولید متشکریم.

موسیقی شعر زندگی‌تان موزون و خوشنوا

این کتاب شامل محتوای تکمیلی است. ✓

توی بعضی از صفحه‌های این کتاب آیکون رو می‌بینی. هر کدوم از این آیکون‌های شماره‌دار ممکنه کلید یه گنج باشن، فقط کافیه دستورالعمل ساده زیر رو اجرا کنی تا به گنج برسی:

1 QR CODE پشت جلد کتاب رو اسکن کن.

2 شماره آیکون رو در باکس «جستجوی گد» وارد کن و دکمه جستجو رو بزن و محتوای تکمیلی رو ببین. محتوای تکمیلی این کتاب شامل آموزش عروض سماعی است.

تقدیم به دانش آموزان رشته انسانی، به پاس رؤیاهای زیبا و آرزوهای بزرگی که دارند.

سلام. امیدوارم که حالتون عالی باشه. به خوبی می‌دونید که با ورود به پایه دهم و مقطع متوسطه دوم، دیگه رقابت برای کنکور مدام جدی و جدی‌تر می‌شه. بهتره از همین الآن حداقل روی بعضی درس‌های مهم، خیلی جدی و اساسی وقت بذارید و بهشون خوب مسلط بشید. بدون شک یکی از مهم‌ترین این درس‌ها، علوم و فنون ادبیه که از لحاظ تعداد تست و ضریب و ... به نقش خیلی اساسی توی تعیین نتیجه کنکور تون داره. کتابی که الآن دستتونه، قراره توی این مسیر همراهتون باشه و کمکتون کنه که به علوم و فنون ادبی دهم حسابی مسلط بشید. بریم تا باهاش بیشتر آشنا بشیم:

معرفی ساختار کتاب

این کتاب شامل مجموعه درس‌نامه، تست و پاسخ تشریحی برای هر کدوم از ۱۲ تا درس علوم و فنون ادبی دهمه. ۲ تا آزمون نیم‌سال اول و ۲ تا آزمون جامع هم در انتهای کتاب براتون گذاشتیم.

درس‌نامه

هر درس با یه درس‌نامه مفصل و پرنکته شروع می‌شه. تمام مطالب ریز و درشت کتاب درسی در این درس‌نامه‌ها اومده و تلاش شده با انواع تقسیم‌بندی‌ها، جدول‌ها، شکل‌ها، نمودارها و ... این مطالب بهتر و منظم‌تر براتون جا بیفته. بعضی جاها هم که برای پاسخ‌گویی به تست‌های کنکور، مطالب کتاب درسی به طور مستقیم کافی نبوده، یه قدم فراتر از کتاب درسی رفتیم و مطلب رو براتون عمیق‌تر توضیح دادیم. توی درس‌نامه‌ها، یه سری آیکون و کادر تکرارشونده می‌بینی که هر کدوم یه کاربرد آموزشی ویژه دارن. در ادامه با بعضیاشون آشنا می‌شی:

؟ اگه گفتی: وقتی چند صفحه از درس‌نامه رو خوندید که توش کلی نکته ریز و درشت داشته، بهتره یه بررسی سریع بکنید تا مطمئن بشید اون نکات رو خوب متوجه شدید. «اگه گفتی» دقیقاً همین کار رو براتون می‌کنه. توی درس‌نامه‌ها، هرچند صفحه یک بار یک کادر «اگه گفتی» وجود داره که توش یه سری سؤال دوگزینه‌ای، درست/ نادرست، کوتاه‌پاسخ و ... قرار داده شده. با جواب‌دادن به این سؤال‌ها، توی یه زمان کم می‌فهمی که مطالب و نکات صفحات قبل رو خوب متوجه شدی یا نه. «اگه گفتی» یه جورایی شبیه یک چک‌لیسته با چندتا سؤال کوتاه و ساده‌تر از سطح کنکور.

🔤 برای حرفه‌ای‌ها این کادر رو ممکنه یک یا چند بار توی هر درس ببینی. مطالب این کادرها، معمولاً یه کم دشوارتر از سایر مطالب درسی هستن و به درد کسانی می‌خورن که درصدهای خیلی خوب توی کنکور و آزمون‌ها می‌خوان یا دوست دارن با جنبه‌های عمیق‌تری از مطالب درسی آشنا بشن و موضوع رو حرفه‌ای‌تر یاد بگیرن.

📌 فرمت کنکور یکی از پرتکرارترین سؤالاتی که موقع خوندن بعضی مطالب درسی به ذهن میاد اینه که «از این مطلب توی کنکور چه جوری سؤال می‌اد؟» توی کادر «فرمت کنکور» از تیپ‌های رایج تستی کنکور هر مبحث، یک یا چند نمونه تست میاریم و گاهی برات یه توضیح کوتاه درباره انواع تیپ‌های تستی کنکور اون مبحث می‌دیم.

تو درسایی که ازشون تست مستقل کنکور طرح نمیشه (که توی پایه دهم زیاد هم هستن)، معمولاً جای این کادر رو با تستای تألیفی پر می‌کنیم.

🎧 فایل صوتی اگه بتونید مباحث عروضی رو به شکل سمعی (شنیداری) یاد بگیرید، کارتون برای پاسخ‌دادن به سؤالات این مبحث خیلی راحت‌تر می‌شه. البته توی سال دهم، بیشتر، مباحث مقدماتی و

پایه‌ای عروض رو یاد می‌گیرید اما بهتره از همین اول کار سعی کنید توانایی تشخیص شنیداری وزن‌ها رو هم کسب کنید. ما توی بعضی از بخش‌های دروس عروض این کتاب، براتون یه سری فایل صوتی آماده کردیم تا کارتون رو راحت‌تر کنیم. کافیه QR code پشت جلد کتاب رو اسکن کنی و بعد توی هر درسی، جلوی هر مطلبی که آیکن فایل صوتی رو دیدی، با وارد کردن شماره فایل، محتوای صوتی مربوط بهش رو گوش کنی. این محتواهای صوتی، توی درس‌نامه‌ها عروض سماعی رو بهت یاد می‌دن و توی تست‌ها، کمکت می‌کنن سؤال رو به شکل شنیداری حل کنی.

کنکور باکس آخر درس‌نامه هر درس، یه کادر می‌بینید با عنوان «کنکور باکس». توی این کادر، مطالبی رو که برای تست‌زنی در اون درس مفید هستند میاریم؛ مثلاً جداول خلاصه درس، تکنیک‌های تستی و میان‌بر، موارد پرتکرار در آرایه‌ها و ...

مفهوم و قرابت معنایی یکی از مباحث مهم علوم و فنون ادبی توی کنکور، بحث مفهوم و قرابت معناییه. تست‌های این بخش، غالباً از مفاهیم ابیات مختلفی که توی کتاب درسی اومدن طرح می‌شن. در انتهای هر کدوم از درس‌ها یه جدول از مهم‌ترین ابیات کتاب درسی رو که توی متن یا خودارزیایی مرتبط با اون درس اومدن، به همراه مفاهیم محوری این ابیات براتون لیست کردیم.

تست‌ها

در هر درس، بعد از درس‌نامه به بخش تست‌ها می‌رسید. تست‌ها از لحاظ دشواری سطوح مختلفی دارن: کمی ساده‌تر از ساده‌ترین تست کنکور، تا کمی دشوارتر از دشوارترین تست کنکور در اون مبحث. تست‌ها به طور کلی از ساده به دشوار چیده شدن، اما در سطح جزئی‌تر ممکنه یه جاهایی به تناسب موضوع یا تیپ تست یا ... این ترتیب ساده به دشوار خیلی ملموس نباشه. چندتا توضیح دیگه درباره ساختار تست‌ها:

تیتربندی موضوعی تست‌های هر درس رو در قالب چندتا موضوع ریزتر طبقه‌بندی کردیم تا بتونی راحت و مستقیم، هر موضوعی که دلت خواست رو پیدا کنی و تست‌هاشو بزنی و موضوعات، بهتر توی ذهنت دسته‌بندی بشن.

دورنگ بودن شماره تست‌ها شماره بعضی تست‌ها مشکی هستن و بعضی تست‌ها قرمز. تست‌های مشکی بیشتر کاربرد آموزشی دارن و تست‌های قرمز کاربرد مسلط‌شدن به موضوع. سؤالاتی که شماره مشکی‌رنگ دارن معمولاً یا ساده‌ترن یا به طور مستقیم‌تری از خود موضوع اصلی درس طرح شدن یا یه تیپ تستی جدید هستن که برای اولین بار می‌بینی و عمدتاً شامل مطالبی می‌شن که باید تمامشون رو حل کنی تا مطمئن شی روال آموزشت تکمیل شده. اما تست‌هایی که شماره قرمز رنگ دارن، یا دشوارتر هستن یا مطالب رو غیرمستقیم‌تر و مفهومی‌تر می‌پرسن یا ایده‌هایی مشابه با تست‌های قبل دارن یا جنبه ترکیبی دارن یا ... اگه می‌خواید تست‌ها رو توی دو مرحله بنویسید، بعد خوندن درس‌نامه، اول برید سراغ تست‌هایی که شماره‌شون مشکیه، بعد که مطمئن شدید اصل مطلب رو یاد گرفتید برای تسلط بیشتر برید سراغ تست‌هایی که شماره قرمز رنگ دارن.

ترکیبی توی بعضی از دروس، تست‌های ترکیبی هم وجود دارن که با تیتربندی یا آیکن مشخص شدن.

مفهوم و قرابت معنایی توی هر درس، تعدادی تست قرابت معنایی از مفاهیم ابیات اون درس می‌بینید تا به مبحث قرابت معنایی هم مسلط بشید.

پاسخ‌نامه

پاسخ‌ها به طور کامل جواب هر تست رو براتون توضیح میدن و در صورت نیاز، دلیل نادرست بودن گزینه‌های غلط رو هم بیان می‌کنن. گاهی هم بعضی راه‌حل‌های تستی و میان‌بر رو بهت آموزش می‌دن. کلی آیکن و کادر مخصوص هم توی پاسخ‌نامه وجود داره که به آموزش و تسلطت به مطلب حساسی کمک می‌کنه.

با این توضیحات و آشنایی اولیه، امیدوارم که این کتاب مسیر یادگیری علوم و فنون ادبی دهم رو برات ساده و راحت کنه و یه رفیق و هم‌سفر خوب باشه توی این مسیر. این اصلی‌ترین و مهم‌ترین و بزرگ‌ترین هدف ما از تألیف این کتاب بوده.

در انتها باید تشکر کنم از تمام کسانی که اگر همکاری و زحماتشون نبود این کتاب به ثمر نمی‌رسید. تشکر می‌کنم از آقای مهندس سبزمیدانی که در تمام این سال‌ها دوست، مدیر و معلم دوست‌داشتنی من بودن و هستن. هم‌چنین سپاس فراوان از زحمات و همکاری‌های خانم‌ها مریم طاهری، الهه آرانی و مرجان نژادایران.

فهرست مطالب

سؤال	درس نامه	درسنامه و سؤال
۱۸	۸	درس اول: مبانی تحلیل متن
۲۹	۲۳	درس دوم: سازه‌ها و عوامل تأثیرگذار در شعر فارسی
۳۷	۳۳	درس سوم: واج‌آرایی، واژه‌آرایی
۵۰	۴۳	درس چهارم: تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های اولیه هجری
۶۴	۵۷	درس پنجم: هماهنگی پاره‌های کلام
۷۴	۷۱	درس ششم: سجع و انواع آن
۸۲		آزمون نیم‌سال اول (۱)
۸۵		آزمون نیم‌سال اول (۲)
۹۴	۸۹	درس هفتم: سبک و سبک‌شناسی (سبک خراسانی)
۱۰۴	۱۰۱	درس هشتم: وزن شعر فارسی
۱۱۵	۱۱۲	درس نهم: موازنه و ترصیع
۱۲۵	۱۲۰	درس دهم: زبان و ادبیات فارسی در سده‌های پنجم و ششم و ویژگی‌های سبکی آن
۱۴۱	۱۳۳	درس یازدهم: قافیه
۱۵۹	۱۵۳	درس دوازدهم: جناس و انواع آن
۱۶۸		آزمون جامع (۱)
۱۷۱		آزمون جامع (۲)
پاسخ		پاسخ نامه
۱۷۵		پاسخ نامه تشریحی
۲۲۴		پاسخ نامه کلیدی

واج آرای، واژه آرای

معرفی درس یکی از بازی‌های ما دهه شصتیا این بود که چند نفر باید به سری جمله بی سرو ته، مثل «شیش سیخ جیگر، سیخی شیش هزار» یا «قوری گل قرمزی» رو پشت سر هم سریع می‌گفتن و اون‌ی که تپق نمی‌زد برنده بود (# نسل _ سوخته!!). ویژگی این جمله‌ها وجود تعداد زیادی از صداها (واج‌ها) ی یکسان یا مشابه هم بود. استفاده از واج‌های مشابه، علاوه بر مردم‌آزاری و بازی‌های تباه! به کاربرد دیگه هم در کلام داره، اونم ایجاد نوعی از موسیقیه. قبلاً گفتیم که یکی از عوامل ایجادکننده موسیقی، وجود تکرار. تو این درس با دوتا آرایه آشنا می‌شی که با استفاده از تکرار، موسیقی کلام رو تقویت می‌کنن، یکی با تکرار واج‌ها که بهش می‌گیم واج‌آرای، یکی هم تکرار کلمه‌ها که بهش می‌گیم واژه‌آرای.

تشخیص واج‌آرای، یکم وسواس و احتیاط لازم داره. تو درس نامه کلی نکته بهت گفتیم تا راه و چاه حل تستای واج‌آرای رو کامل یاد بگیری، اما واژه‌آرای ساده‌تریه. فقط یکی دوتا اشتباه رایج تو تشخیصش وجود داره که اونا رو هم برات شرح دادیم.

قشنگی‌های لفظی و قشنگی‌های معنایی!

در ابتدای درس با علم بررسی آرایه‌ها آشنا می‌شید. این بخش بیشتر شامل مطالب مفهقی ایه که براتون هایلایت کردیم.

مشاوره احتمال این‌که سؤال مستقیم مفهقی از این بخش‌ها بیاد، تو امتحانات تشریحی بیشتر از آزمون‌های تستی و کنگوره.

علم بدیع: علمی است با موضوع بررسی آرایه‌های یک متن از دو جنبه آرایه‌های لفظی و آرایه‌های معنوی.

الف) بدیع لفظی آرایه‌هایی را بررسی می‌کند که از نسبت میان شکل **تلفظ کلمات** به وجود آمده و **موسیقی کلام** را تقویت می‌کنند، آرایه‌هایی مانند واج‌آرای، واژه‌آرای، سجع، موازنه و ترصیع، جناس و ...

ب) بدیع معنوی آرایه‌هایی را بررسی می‌کند که از نسبت میان **معانی کلمات** به وجود می‌آیند، آرایه‌هایی مثل تضاد، پارادوکس، تناسب (مراعات نظیر) و ... با بدیع معنوی در سال‌های آینده آشنا خواهید شد.

همان‌طور که دیدید **واج‌آرای** و **واژه‌آرای** موضوع علم بدیع در شاخه **بدیع لفظی** هستند. تکرار واج و واژه در زبان عادی پسندیده نیست، اما در زبان ادبی بر جاذبه، کشش و گوش‌نوازی سخن می‌افزاید.

شاعران و نویسندگان متون ادبی گاهی از تکرار واژه سود می‌برند (واژه‌آرای)، گاهی از تکرار واج یا آوا (واج‌آرای)، گاهی نیز کل یک عبارت یا جمله را تکرار می‌کنند (احتمالاً به این یکی می‌شد گفت **همه‌آرای**!!).

هالا که با تعاریف و مفاهیم اولیه آشنا شدید، بریم سراغ دوتا بحث اصلی این درس، اول با واج‌آرای و نکاتش آشنا می‌شید و بعد واژه‌آرای رو فواید شناخت.

واج‌آرای

تکرار یک واج (صامت یا مصوت) در سخن به گونه‌ای که **بر موسیقی و تأثیر آن بیفزاید** را «واج‌آرای» (یا نغمه حروف) می‌گوییم.

به مثال زیر و تکرار بعضی واج‌ها در آن دقت کنید:

مثال ۱: به لب جوی چه گردی؟ بجّه از جوی چو مردی بجّه از جوی و مرا جو که من از جوی بجستم (مولوی)

احتمالاً شما هم موافقید که به محض خواندن این شعر یک چیز جلب توجه می‌کند: تکرار واج «ج». شاعر با استفاده زیاد و محسوس از «ج»، نوعی موسیقی ویژه به کلام خود بخشیده است. اصطلاحاً می‌گوییم این بیت واج‌آرای در صامت «ج» دارد.

مثال ۲: خیزید و خز آرید که هنگام خزان است باد خنک از جانب خوارزم وزان است (منوچهری)

در این بیت تکرار صامت‌های «خ»، «ز» و مصوت «ا» کلام را موسیقایی‌تر و آهنگین‌تر کرده است.

مصوت «ا» هفت بار، صامت «خ» ۵ بار و صامت «ز» ۶ بار در این بیت استفاده شده‌اند. در این بیت نیز واج‌آرای در حروف «خ»، «ز» و «ا» داریم.

آقا اجازه!

توی مثالی که زدید، واج «د» هم سه بار تکرار شده بود، اون تو واج‌آرای نقشی نداره؟

نه دلبندم! نقشی نداره. به این توضیح توجه کن:

نکته ۱: در تشخیص این‌که تکرار یک واج در شعر منجر به واج‌آرای می‌شود یا خیر، دو عامل بسیار مهم است:

۱) واج در **فاصله‌های کوتاهی** تکرار شده باشد و میان هر دو بار استفاده‌شدن آن واج کلمه‌های زیادی فاصله ایجاد نکرده باشند. (تو مثال ۲، بین دومین و سومین باری که از واج «د» استفاده شده، چهار کلمه فاصله افتاده.)

۲) نقش تکرار واج در ایجاد موسیقی در بیت کاملاً حس شود و پررنگ باشد (واج‌های «ا»، «خ» و «ز» از لحاظ موسیقایی نقش محسوسی در بیت مثال ۲ دارند، اما واج «د» هنگام خوانش بیت زیاد پررنگ و محسوس نیست).

نکته ۲: برای این پرسش که «یک واج حداقل چند مرتبه باید تکرار شود تا واج آرای به حساب بیاید؟» عدد قطعی و دقیقی وجود ندارد، اما به طور تقریبی می‌توان گفت یک صامت باید لااقل ۳، ۴ بار در یک مصراع به کار رفته باشد، البته تأکید می‌کنیم که دو عامل ذکرشده در نکته ۱ معیار معتبرتری هستند.

نکته ۳: در بحث تعداد دفعات تکرار یک واج، خود حروف یا واج‌ها هم با هم فرق دارند، مثلاً تکرار واج‌هایی مثل «خ، چ، س، ش» در یک بیت بیشتر از تکرار واج‌هایی مثل «د» به چشم می‌آیند (یا به عبارتی، به گوش می‌آیند!) و تأثیر موسیقایی بیشتری می‌گذارند. شاید دلیلش این باشد که واج‌های دسته اول، کم‌کاربردترند و بنابراین تأثیر صدای آن‌ها برای گوش ما پررنگ‌تر است از صدای واجی مثل «د» که کاربرد زیادی دارد و گوش ما به شنیدن آن عادت کرده است. در تعیین واج آرای، به واج‌های گروه اول توجه بیشتری داشته باشید.

نکته ۴: تکرار صامت‌ها، از تکرار مصوت‌ها برجسته‌تر و محسوس‌تر است. در سؤالات و تست‌ها حواستان بیشتر به تکرار صامت‌ها باشد تا مصوت‌ها.

مثال ۳: سرو چمان من چرا میل چمن نمی‌کند؟ همدم گل نمی‌شود یاد سمن نمی‌کند؟ (هافظ)

در مصراع اول این بیت تکرار چه حرفی توجه شما را جلب می‌کند؟ حرف «چ». بیت واج آرای دارد با واج «چ». دقت کنید که در این مصراع «چ» ۳ بار تکرار شده و در موسیقی اثر گذاشته، اما مصوت کوتاه «ن» با وجود این که در همین مصراع ۶ بار تکرار شده، در نظر اول زیاد به چشم شما نیامد، دلیلش همان است که در نکته ۴ گفتیم.

نکته ۵: مبحث واج آرای مربوط به موسیقی کلام است؛ پس صوت و صدای ناشی از تلفظ یک حرف برای ما مهم است نه شکل نوشتاری آن؛ بنابراین در شمارش تعداد دفعات تکرار یک حرف بین «س، ص، ث»، «ز، ذ، ظ، ض»، «ت، ط» و «ه، ح» فرقی وجود ندارد.

مثال ۴: «إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا» (سوره مبارکه زلزله - آیه ۱)

در این آیه شریفه، صدای «ز» با سه شکل نوشتاری «ذ، ض، ز»، ۶ مرتبه تکرار شده است.

مثال ۵: نه مرا طاقت غربت نه تو را خاطر قربت دل نهادم به صبوری که جز این چاره ندانم (سعدی)

در مصراع اول این بیت صدای واج «ت» در دو شکل نوشتاری «ت، ط» ۶ بار تکرار شده است؛ بنابراین واج آرای داریم.

حواست باشد! واج آرای اگرچه در صامت‌ها پررنگ‌تر است و بیشتر اتفاق می‌افتد، اما ممکن است در مصوت‌ها هم رخ دهد. برای تشخیص واج آرای مصوت‌ها در یک بیت، با وسواس بیشتری عمل کنید و ببینید تأثیر موسیقایی آن‌ها پررنگ و محسوس است یا نه. نوعی از واج آرای رایج با مصوت‌ها، تکرار مصوت «پ» است که به صورت کسره اضافه در چند کلمه پشت سر هم (یا با فاصله کم) تکرار می‌شود.

مثال ۶: بارویی آری / اما / گرد بر گرد جهان / نه فراگرد تنهایی جانم / آه / آرزو! آرزو! (بارو = دیوار، حصار) (امیر شاملو)

در این بند شعر مصوت «ا» ۱۰ بار تکرار شده است و تأثیر آن در موسیقی شعر آشکار است.

مثال ۷: باده گلرنگ تلخ تیز خوش‌خوار سبک / نقلش از لعل نگار و نقلش از یاقوت خام (هافظ)

مصوت کوتاه «پ» در مصراع اول ۵ بار و در کل بیت ۷ بار در قالب ترکیب‌های اضافی و وصفی تکرار شده است ➡ واج آرای در مصوت «پ» داریم.

آنگه گفتی:

۱- واج آرای حرف «ر» در کدام بیت آشکارتر است؟

الف) زلفت هزار دل به یکی تار مو ببست / راه هزار چاره‌گر از چار سو ببست
ب) شیدا از آن شدم که نگارم چو ماه نو / ابرو ببست و جلوه‌گری کرد و رو ببست

۲- در مصراع «خیال زلف تو پختن نه کار هر خامیست»، کدام صامت نقش بیشتری در واج آرای دارد؟

الف) خ، با ۳ بار تکرار / ب) ت، با ۳ بار تکرار

۳- در بیت «شیر در بادیه عشق تو روباه شود / آه از این راه که در وی خطری نیست که نیست» واج آرای در کدام حرف محسوس‌تر است؟

الف) «ا» با ۴ بار تکرار / ب) ش با ۳ بار تکرار

۴- واج آرای مصوت بلند در کدام بیت محسوس‌تر است؟

الف) سایه وی است و نور او جمع وی است و دور او / نور ز عکس روی او سایه ز عکس موی او
ب) چیست درون جیب من جز من و تو حجاب من / ای من و تو فناشده پیش بقای اوی او

۵- صامت سازنده واج آرای در کدام گزینه، در بیت زیر هم واج آرای ساخته است؟

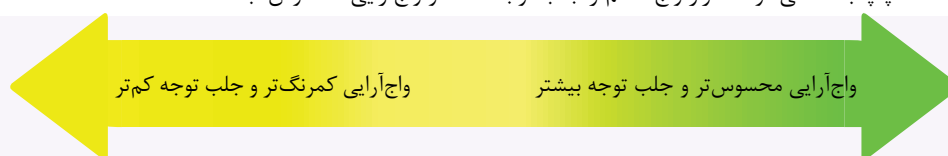
الف) به باغ بلبل خوشگوی چون غزل‌خوان شد / ز ذوق بلبله را قول شد همه قلقل

الف) خوش است خاطر من از فکر این خیال دقیق / ب) طغرا به تیغ نطق جهان را گرفته‌ای

پاسخ: ۱- الف) در این بیت، واج «ر» بیشتر و در فاصله‌های کوتاه‌تری تکرار شده است. دقت کنید که در صورت سؤال گفته شده واج آرای در کدام بیت «آشکارتر» است. ۲- الف) (نکته ۳) ۳- ب) (نکته ۴) ۴- الف) مصوت «و» در این بیت واج آرای ساخته است. ۵- ب) در بیت سؤال، واج‌های «ب، ل، ق» واج آرای ساخته‌اند. در مصراع «الف» واج آرای در «ق، غ» وجود دارد (نکته ۵).

ت برای حرفه‌ای‌ها

گفتیم که متر و معیار دقیقی برای تعیین واج آرای در یک بیت وجود ندارد. ممکن است در یک بیت واجی ۳ بار استفاده شده باشد و واج آرای ایجاد کرده باشد، اما در بیت دیگری یک واج دیگر ۵ مرتبه تکرار شده باشد و آن بیت را دارای واج آرای ندانیم. اصلاً در بسیاری از تست‌ها، به جای آن که بپرسند فلان بیت واج آرای «دارد؟» یا «ندارد؟»، می‌پرسند واج آرای در کدام بیت «محسوس‌تر است؟ آشکارتر است؟ و ...». با توجه به شکل زیر که جمع‌بندی نکات قبلی است، می‌توانید واج آرای را در ابیات مختلف، راحت‌تر تشخیص دهید. ویژگی‌های سمت راست باعث می‌شوند واج آرای در یک شعر برجسته شود و ویژگی‌های سمت چپ باعث می‌شوند تکرار واج‌ها کم‌تر جلب توجه کنند و واج آرای محسوس نباشد.

دفعات بیشتر تکرار یک واج

برای مثال در «همهو سرمستان به بستان پای‌کوب و دست‌زن»، واج‌های «س»، «ت» و «ن» بیشتر تکرار شده‌اند و واج آرای محسوس دارند، اما وایی مثل «ه» یا «م» کم‌تر تکرار شده و واج آرای نمی‌سازد.

فاصله زیاد بین واج‌های تکرار شونده

شعر «فیزید و فز آید ...» در مثال ۲ را به یاد پیاورید.

تکرار شدن مصوت‌ها

برای مثال در بیت «رشته تسبیح اگر گلسست مغرورم بدار / دستم اندر ساعد ساقی سیمین ساقی بود»، اگرچه مصوت «آ» ۹ بار تکرار شده است، اما تکرار صامت «س» (۸ بار)، در شعر پرسته‌تر است و بیشتر جلب توجه می‌کند.

صامت‌های کم کاربردتر و ویژه‌تر

(مثل د، ر، ت، م، ن و ...)

مثلاً در بیت «افسوس که بی‌فایده فرسوده شدیم / وز داس سپهر سرنگون سوده شدیم» صامت «س» ۷ بار و صامت «د» ۶ بار به کار رفته‌اند، اما تأثیر موسیقایی و پرستگی واج «س» در بیت خیلی مشهودتر است.

تکرار شدن صامت‌ها

صامت‌های کم کاربردتر و ویژه‌تر

(مثل چ، خ، ک، س، ش و ...)

تست: در کدام ابیات، به ترتیب واج آرای در مصوت کوتاه، واج آرای در مصوت بلند و واج آرای در صامت «س» وجود دارد؟

الف) خلوت‌گزیده را به تماشا چه حاجت است؟	چون کوی دوست هست به صحرا چه حاجت است؟
ب) جانا به حاجتی که تو را هست با خدا	کاخر دمی بپرس که ما را چه حاجت است
پ) ای پادشاه حسن خدا را بسوختیم	آخر سؤال کن که گدا را چه حاجت است
ت) محتاج قصه نیست گرت قصد خون ماست	چون رخت از آن توست به یغما چه حاجت است
۱) ت - ب - پ	۲) الف - ت - ب
۳) ت - ب - الف	۴) الف - پ - ب

استراتژی حل تست: در این‌گونه تست‌ها اول سراغ واج آرای صامت‌ها بروید، چون تشخیص آن ساده‌تر و مطمئن‌تر از واج آرای در مصوت است. ضمن این‌که تست چندموردی است، اولویت با مواردی است که بیشترین گزینه را رد کنند. برای واج آرای صامت، دو گزینه مورد «ب» را پیشنهاد کرده‌اند. پس می‌توان از بررسی «ب» شروع کرد.

پاسخ ۳ الف) واج آرای «س» ۵ بار - واج آرای مصوت کوتاه «ت» ۹ بار ب) واج آرای مصوت بلند «ا» ۱۰ بار پ) واج آرای مصوت بلند «ا» ۹ بار ت) واج آرای «س» ۶ بار، واج آرای مصوت کوتاه «پ» ۸ بار

ارتباط واج آرای با محتوای شعر:

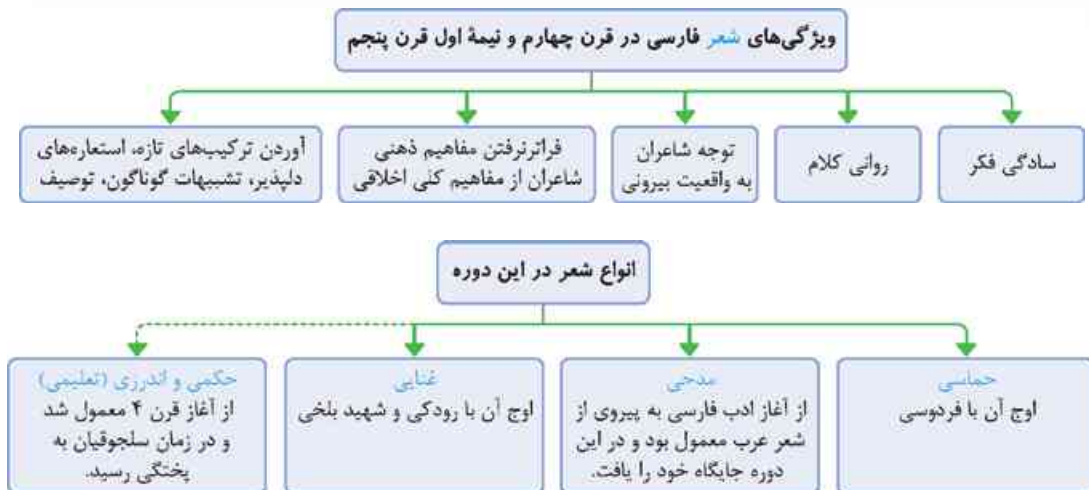
گفتیم که واج آرای بر موسیقی و تأثیر سخن می‌افزاید، این تأثیر گاهی تقریباً علنی و آشکار است؛ یعنی شاعر با استفاده از واج آرای، فضا و محتوای مد نظرش را القا می‌کند.^۱

مثال ۸: بر او راست خم کرد و چپ کرد راست

این بیت وصف لحظه تیراندازی رستم است. منظور از «چرخ چاچی» کمان است. رستم دست راستش را که با آن بند و زه کمان را گرفته، خم می‌کند و دست چپش را راست و مستقیم نگه می‌دارد. حال ببینید فردوسی با تکرار واج‌های «چ» و «خ» چگونه صدای خم‌شدن چوب کمان را به ما القا می‌کند! در گوشه ۱: راستش همیشه هم این‌طور نیست که تکرار یک واج، فضا و محتوای ویژه‌ای رو به ما القا کند، گاهی وقتاً برعکس؛ یعنی اول به فضا و محتوای بیت دقت می‌کنیم، بعد سعی می‌کنیم بین اون فضا و واج‌های تکراری بیت به ارتباطی برقرار کنیم. به مثال زیر دقت کنید:

مثال ۹: چو ره‌قام گشت از کشانی ستوه

۱- برای نمونه تکرار واج «خ» در مثال ۲ صدای خش‌خش برگ‌های خشک افتاده بر زمین در پاییز را القا می‌کند، یا در مثال ۶ تکرار مصوت «ا» با محتوای غمناک شعر هماهنگ بود.

- ❖ ناصر خسرو به تقلید از کسایی مروزی، قصاید حکمی و اندرزی سرود.
- ❖ داستان‌سرایی، قصه‌پردازی و آوردن حکایات و مثل‌ها در شعر این دوره آغاز شد.
- ❖ نثر هم در عهد سامانی رواج یافت و کتاب‌هایی به زبان دری در موضوعات گوناگون پدید آمد.

کتاب‌های نثر فارسی این دوره	نویسنده/ مترجم	موضوع	توضیحات
شاهنامه ابومنصوری	عده‌ای از دانشوران خراسان	تاریخ گذشته ایران	❖ در سال ۳۴۶ ه. ق. نوشته شد. ❖ امروزه فقط چند صفحه از مقدمه آن باقی مانده است.
ترجمه تفسیر طبری	جمعی از دانشمندان آن زمان کتاب محمد بن جریر طبری را که به زبان عربی بود، به فارسی ترجمه کردند.	تفسیر قرآن	
تاریخ بلعمی	ابوعلی بلعمی «تاریخ الزلزل والملوک» طبری را به فارسی ترجمه کرد.	تاریخ پیامبران و پادشاهان به علاوه مطالبی راجع به تاریخ ایران که بلعمی به متن اصلی افزود.	❖ ترجمه کتاب «تاریخ الزلزل والملوک» به دستور منصور بن نوح سامانی انجام شد. ❖ بلعمی بخش‌هایی را به متن اصلی عربی افزود و بخش‌هایی از آن را حذف کرد و نهایتاً تألیفی مستقل از تاریخ طبری حاصل شد که به تاریخ بلعمی شهرت یافت.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

گروه زبان‌های ایرانی

۱۰۷- کدام گزینه درباره کتاب اوستا درست است؟

- (۱) پس از اسلام سینه به سینه حفظ شده است.
- (۲) توسط عده‌ای از علما ترجمه شده است.
- (۳) موبدان برای اجرای مراسم دینی، آن را از حفظ می‌خواندند.
- (۴) در دوره اشکانی به نگارش درآمد.

۱۰۸- خط مورد استفاده در فارسی باستان و فارسی نو به ترتیب کدام است؟

- (۱) میخی - عربی
- (۲) پهلوی - فارسی
- (۳) میخی - فارسی
- (۴) پهلوی - عربی

۱۰۹- کدام گزینه از جمله اتفاقات رخ داده در دوره ساسانیان نیست؟

- (۱) نگارش کتاب اوستا
- (۲) رسمی‌شدن زبان پهلوی
- (۳) حضور زبان پارتی
- (۴) مرکزیت فرهنگی بخارا

۱۱۰- از میان آثار زیر، کدام موارد در میان اندرزنامه‌های منشور جای دارند؟

- (الف) یادگار زریران
- (ب) کلیله و دمنه
- (ج) هزار و یک شب
- (د) درخت آسوریک
- (۱) الف - د
- (۲) ب - ج
- (۳) الف - ب
- (۴) ج - د

۱۱۱- چند مورد از اطلاعات ذکرشده، درباره کتاب «یادگار زیران» درست است؟

- (الف) اصلی پارتی دارد.
(ب) در زمره آثار دینی به شمار می‌رود.
(ج) ترجمه عربی آن در دست است.
(د) محتوایی تعلیمی و اخلاقی دارد.
- (۱) ۱ (۲) ۲ (۳) ۳ (۴) ۴

۱۱۲- شکل روبه‌رو، کدام نوع از انواع خط فارسی را نشان می‌دهد؟ آثار برجای‌مانده‌ای که با این خط نوشته شده‌اند، کدام‌اند؟

- (۱) خط هیروگلیف - کتیبه‌های تاریخی
(۲) خط میخی - آثار دینی زرتشتی
(۳) خط اوستایی - اوستا
(۴) خط میخی - فرمان‌ها و نامه‌های شاهان هخامنشی

۱۱۳- کدام توضیحات به ترتیب درباره «درخت آسوریک - هزار و یک شب» است؟

- (الف) ترجمه فارسی و عربی آن در دست است.
(ب) در میان اندرزنامه‌های منشور جای دارد.
(ج) با الفبای خط عربی نوشته شده است.
(د) چهار تغییرات و تحریف‌هایی شده است.
(ه) دارای اصلی پهلوی است.
- (۱) الف و ب - ج و ه (۲) ب و ه - الف (۳) ب و د - الف و د (۴) ب و ه - د

۱۱۴- واژه‌های کدام گزینه به ترتیب، جدول روبه‌رو را کامل می‌کند؟

زبان	دوره رواج
(الف)	اشکانی
فارسی باستان	(ب)
(پ)	ساسانی

- (۱) دری - هخامنشی - پارتی
(۲) پارتی - هخامنشی - پهلوی
(۳) پارتی - سامانی - دری
(۴) دری - سامانی - فارسی میانه

۱۱۵- خط اوستایی برای نوشتن کدام یک از زبان‌های فارسی کاربرد داشته است؟

- (۱) فارسی باستان (۲) فارسی نو (۳) فارسی میانه (۴) فارسی دری

۱۱۶- کدام دولت هم زبان پارتی، هم پهلوی و هم زبان فارسی دری را تجربه کرده است؟

- (۱) طاهریان (۲) هخامنشیان (۳) ساسانیان (۴) اشکانیان

۱۱۷- در میان آثار زیر، به ترتیب چند اثر ویژگی‌های «الف» و چند اثر ویژگی‌های «ب» را دارد؟

- (الف) اصل آن از میان رفته، اما ترجمه فارسی و عربی آن‌ها باقی مانده.
(ب) قطعات شعری هستند که در میان اندرزنامه‌های منشور جای دارند.
«اوستا - کلیله و دمنه - شاهنامه ابومنصوری - درخت آسوریک - هزار و یک شب - یادگار زیران»

- (۱) دو - دو (۲) یک - دو (۳) سه - سه (۴) یک - سه

۱۱۸- چند مورد از موارد زیر درباره «زبان پهلوی» درست است؟

- در دوره اشکانیان رایج بود و تا اوایل دوره ساسانی نیز آثاری به این زبان نگاشته می‌شد.
- آثار باقی‌مانده از این زبان، فرمان‌ها و نامه‌های شاهان ساسانی است.
- به دلیل اهمیت سنت شفاهی در ایران پیش از اسلام، آثار این زبان غالباً به کتابت درنیا آمده است.
- حتی آثاری که ترجمه عربی و فارسی آن در دست است، دچار تغییرات فراوان شده‌اند.

- (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۱۱۹- کدام گزینه درباره زبان فارسی باستان نادرست است؟

- (۱) این زبان در دوره هخامنشیان رایج بود.
(۲) این زبان در شمال و شمال شرقی ایران متداول بوده است.
(۳) آثار برجای‌مانده از این زبان به خط میخی است.
(۴) آثار برجای‌مانده زبان فارسی باستان، فرمان‌ها و نامه‌های شاهان هخامنشی است.

۱۲۰- کدام عبارت از لحاظ تاریخ ادبیات «درست» است؟

- (۱) بسیاری از اشعار پارتی در آثاری مانند کلیله و دمنه و هزار و یک شب به جا مانده است.
(۲) زبان پارتی تا اواخر دوره ساسانیان رواج داشت و در شرق و شمال شرقی ایران متداول بود.
(۳) آثار ادبی منظوم و منشور زبان پهلوی از بین رفته، ولی ترجمه عربی و فارسی برخی از آنان موجود است.
(۴) فرمان‌ها و نامه‌های شاهان هخامنشی که به خط میخی نوشته می‌شد، مربوط به (۳۰۰ ق. م.) تا حدود (۷۰۰ م.) است.

۱۲۱- توضیح مقابل کدام گزینه درست است؟

- (۱) فارسی نو: صداها و الفبای خط عربی را به طور کامل پذیرفت.
(۲) طاهریان: نخستین دولت اسلامی در ایران که فارسی دری با آن پدید آمد.
(۳) شعر پهلوی: با سرسختی، موجودیت خود را حفظ کرد و به تدریج غنی گشت.
(۴) سامانیان: دری را به عنوان زبان محاوره و مکاتبه مقامات دولتی برگزیدند.

(فارج از کشور ۱۴۰۲)

52

۴۱۵- در مورد بیت زیر، کدام گزینه درست است؟

- «وَه وَه که قیامت است این قامت راست با سرو نباشد این لطافت که تو راست»
- (۱) خط عروضی مصراع اول: وَه وَه که قیامتست این قامت راست
 - (۲) تقطیع هجایی مصراع اول: — UU — UU — UU —
 - (۳) خط عروضی مصراع دوم: با سرو نباشد این لطافت که ت راست
 - (۴) تعداد هجاهای کشیده در مصراع دوم بیشتر است.

تقطیع

۴۱۶- تقطیع هجایی کدام گزینه نادرست است؟ (همه مصراع‌ها هم‌وزن هستند)

- (۱) نباشد در جهان همچون تو یاری: نَ با شَد در جَ هان هَم چُن تَ ی اری (۲) در این آیینه پیدایی همیشه: دَ رین آ یی نِ پی دا یی هَمی شِ
- (۳) گرفتند آن سرافرازان غنیمت: گَ پَ رَف تَن دَان سَ رَف را زَان غَ نِ مَت (۴) ز صورت سوی معنی راه برد او: ز صَو رَت سَو ی مَع نِی راه بُرد او

۴۱۷- علائم هجایی کدام گزینه به شکل (— UU — UU — UU —) است؟

- (۱) عشاق به درگهت اسیرند بیا
- (۲) مجنون عشق را دگر امروز حالت است
- (۳) گر جمله صنم‌ها را صورت به تو مانستی
- (۴) ما را غمت ای ماه پری چهره تمام است

۴۱۸- علائم هجایی بیت زیر در کدام گزینه درست آمده است؟

- «گفتم تو ما را دیده‌ای وز حال ما پرسیده‌ای پس چون ز ما رنجیده‌ای ما نیز هم بد نیستیم»
- (۱) — UU — UU — UU — UU —
 - (۲) — UU — UU — UU — UU —
 - (۳) — UU — UU — UU — UU —
 - (۴) — UU — UU — UU — UU —

۴۱۹- الگوی کدام گزینه به صورت (— UU — UU — UU —) است؟

- (۱) دل ببری وانگهی بازکشی دل ز من
- (۲) تا تو گذر می‌کنی به گوشه‌نشینان
- (۳) هر چه زنندم به طعنه زخم که باز آ
- (۴) عشق چو خون‌خواره شود وای از او وای

۴۲۰- هجاهای مقابل کدام گزینه درست است؟

- (۱) داغ می‌خواهی بنه چون لاله در کهسار سر: — UU — UU — UU — UU —
- (۲) باد کشتی را به گردابی فکند: — UU — UU — UU — UU —
- (۳) آرزو مژده ده اوج ثریای من است: — UU — UU — UU — UU —
- (۴) اندکی تاب ده این رشته اگر محکم نیست: — UU — UU — UU — UU —

۴۲۱- علائم هجایی کدام گزینه به شکل «UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —» است؟

- (۱) تو عقل عقل مایی چرا ز ما جدایی
- (۲) ز من هرچند سر می‌پیچد آن دلبر
- (۳) شب است و روز تار من ز درد بی‌شمار من
- (۴) به ماه من که رساند پیام من که ز هجران

۴۲۲- در کدام گزینه تقطیع هجایی براساس حذف همزه نیست؟

- (۱) کبابم از دل پر خون بود به وقت صبح (UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —)
- (۲) خضر را می‌کند از چشمه حیوان دل‌سرد (— UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —)
- (۳) در خرقة از این بیش منافق نتوان بود (— UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —)
- (۴) بی‌حاصلی نگر که از این باغ پر شجر (UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —)

۴۲۳- وزن کدام بیت از تکرار الگوی (— UU —) ساخته شده است؟

- (۱) لطف الهی بکند کار خویش
- (۲) زاهد خلوت‌نشین دوش به میخانه شد
- (۳) مطرب خوش‌نوا بگو تازه‌به‌تازه نوبه‌نو
- (۴) زین دو هزاران من و ما ای عجا من چه منم

۴۲۴- علائم هجایی کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) این خیال است که ما از سر او درگذریم (UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —)
- (۲) مترس از سر گر این سر فاش بینی (— UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —)
- (۳) مستی است در سر از می و این تاب آفتاب (UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —)
- (۴) با دیگران به یاری آسان برآورد سر (— UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU — UU —)

(۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۴۳۵- هجاهای مقابل کدام مصراع نادرست است؟

- (۱) آخر ای روح مقدس ز کجا تاخته‌ای: -UU--UU--UU--U
- (۲) از سیاست بود دائم ملک شاهان منتظم: -U---U---U---U
- (۳) صبرم ز روی دوست میسر نمی‌شود: -U-U--U-U--U
- (۴) چه کند بنده که بر جور تحمل نکند: -UU--UU--UU--UU

۴۳۶- جای خالی بیت زیر با کدام عبارت کامل می‌شود؟

- «گر نوازی چه سعادت به از این خواهم یافت» ورکشی به از آنم باشد»
 (۱) جان بدهم (۲) ای همه خوبی (۳) من بروم با تو (۴) زار چه بختی از

۴۳۷- تقطیع هجایی کدام مصراع در مقابل آن درست است؟

- (۱) خوابی خیالی چپستی اشکی بگو آهی بگو: -U---U---U-----
- (۲) بر سر آنم که گر ز دست برآید: ---U-U-U-----
- (۳) آینه ار نقش تو بنمود راست: U-U--UU--UU
- (۴) کی رفته‌ای ز دل که تمنا کنم تو را: -U-U--UU-U-U--

۴۳۸- علائم هجایی کدام گزینه متفاوت است؟

- (۱) دل ببرد از من بتی زبانتاری
- (۲) عاشقم عاشق بگفتم آشکارا
- (۳) جان تلخی می‌دهد خواجه چو فرهاد
- (۴) جان بابا هر شب این دیوانه دل

۴۳۹- در کدام بیت، دو مصراع تقطیع هجایی کاملاً یکسانی ندارند؟

- (۱) روی مپوشان که بهشتی بود
- (۲) هر که ببیند چو تو حور ای صنم
- (۳) ما را تو به خاطری همه روز
- (۴) یک روز تو نیز یاد ما کن
- (۵) دیشب به مراد خود رسیدم من
- (۶) او را به هزار حيله دیدم من
- (۷) مه شب‌های تار ما نرسید
- (۸) گل بی‌تیغ و خار ما نرسید

(قارچ از کشور ۹۶)

۴۴۰- با توجه به وزن مصراع اول، بخش حذف‌شده مصراع دوم با کدام گزینه کامل می‌شود؟

- «ای بی‌خبر از فیض اثرهای ندامت» ترسم دامن تر را»
 (۱) دل ما را تو بران (۲) با تو دیگر نرود (۳) همه دل‌های تو دیگر (۴) شب تنهایی من را

۴۴۱- وزن کدام بیت متفاوت است؟

- (۱) نماز مست شریعت روا نمی‌دارد
- (۲) نماز من که پذیرد که روز و شب مستم
- (۳) دلم نماند پس این خون چیست هر ساعت
- (۴) که در دو دیده یاقوت‌بار برگردد
- (۵) به سرو گفت کسی میوه‌ای نمی‌آری؟
- (۶) جواب داد که آزادگان تهی‌دست‌اند
- (۷) بیزارم از وفای تو یک روز و یک زمان
- (۸) مجموع اگر نشستم و خرسند اگر شدم

۴۴۲- با توجه به ابیات زیر کدام گزینه درست است؟

- ♦ سر بنه گر سر میدان ارادت داری
 ♦ یا پرده‌ای به چشم تأمل فروگذار

(۱) در مصراع اول چهار هجای کوتاه وجود دارد.

(۲) تعداد حذف همزه در هر دو بیت یکسان است.

(۳) در بیت دوم سه هجای کوتاه کنار هم آمده است.

(۴) شکل هجایی یکی از ابیات به صورت (-U-U--UU-U-U--) است.

(سراسری ۹۸)

۴۴۳- وزن کدام بیت با «تو قدر آب چه دانی که در کنار فراتی» یکسان است؟

- (۱) هر آن کست که ببیند روا بود که بگوید
- (۲) که من بهشت بدیدم به راستی و درستی
- (۳) هزار نقد به بازار کاینات آرند
- (۴) یکی به سگه صاحب‌عیار مانرسد
- (۵) اگر روم ز پیش فتنه‌ها برانگیزد
- (۶) و از طلب بنشینم به کینه برخیزد
- (۷) برو معالجه خود کن ای نصیحت‌گوی
- (۸) شراب و شاهد شیرین که را زیانی داد؟

۴۴۴- بخش حذف‌شده بیت زیر با کدام علائم هجایی تکمیل می‌شود؟

- «هشیار کسی باید کز عشق بیرهیزد» وین طبع با عقل نیامیزد»

- (۱) ---U (۲) -U- (۳) -U-U (۴) U-U-

❓ **آیه گفتی:** ۱- این که «سخن شاعرانی چون ناصر خسرو، یادآور سروده‌های سخنوران قرن‌های قبل است»، با کدام گزاره ارتباط دارد؟

- الف) تحولی که سنایی و انوری در غزل ایجاد کردند، بر شاعران بعدی اثر پرننگی گذاشت.
 ب) تا حدود نیمه دوم قرن پنجم، شعر پارسی همچنان تحت تأثیر سبک سامانی و غزنوی است.
 ۲- علاقه‌مندی شاعران به سرودن غزل‌های لطیف و زیبا به چه دوره و چه شاعرانی اشاره دارد؟
 الف) نیمه دوم قرن ششم - انوری و هم‌سبکان او
 ب) قرن هفتم - سنایی و هم‌سبکان او
 ۳- این جمله در مورد کدام گروه از شاعران صدق می‌کند: «سبک شعر فارسی را از آن چه در دیگر نواحی ایران یا پیش از آنان صادق بود، متمایز ساختند.»
 الف) شاعرانی که در اصفهان، ری، همدان و ... ظهور کردند، مانند جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی
 ب) شاعران معروف آذربایجان مانند خاقانی و نظامی
 عبارات درست و نادرست را مشخص کنید.
 ۴- سبک شعر، در نیمه اول قرن ششم متحول شد.
 ۵- ادبیات عرب و مضامین شعری آن بر شعر فارسی در نیمه دوم قرن ششم اثر گذاشت.
 ۶- دگرگونی عمیق شعر فارسی و ورود عرفان و تصوف به آن سرآغاز تحول روحی و معنوی سنایی گردید.
 ۷- با ورود شعر به خانقاه‌ها، دامنه موضوعات شعر به عرفان و تصوف محدود شد.

درست ☐
 نادرست ☐
☐
☐
☐

✓ **پاسخ:** ۱- ب. ۲- الف. ۳- ب. ۴- نادرست (نیمه دوم قرن ۶ و اوایل قرن ۷) ۵- درست ۶- نادرست (برعکس این جمله صحیح است). ۷- نادرست
 دامنه موضوعات شعر گسترش یافت.

نثر فارسی در سده‌های پنجم و ششم

این دوره، یکی از مهم‌ترین دوره‌های کمال و گسترش نثر پارسی است.

قرن چهارم و اوایل قرن پنجم	نثر پارسی تازه ظهور کرده بود و با همه پیشرفت‌هایی که داشت هنوز در آغاز راه بود.
نیمه قرن پنجم	دوره بلوغ نثر پارسی است.
قرن ششم و اوایل قرن هفتم	دوره بختگی و کمال نثر پارسی است. در این دوره تألیف کتاب در موضوع‌های گوناگون علمی رواج یافت. نثر ساده به کمال رسید. نثر مصنوع هم رایج شد.

➡ در این دوره عرفان و تصوف گسترش یافت.

➡ نویسندگان به فارسی‌نویسی توجه نشان دادند.

کم‌تر نامه و منشور و فرمانی به زبان عربی نوشته می‌شد و به این ترتیب مجموعه‌های مشهوری از متون نثر پارسی پدید آمد.

➡ دولت سلجوقی شکل گرفت. این دولت از دبیران و نویسندگان تربیت یافته در خراسان و عراق بهره می‌گرفت.

نثر موزون:

➡ در این دوره، از دید سبک نثر فارسی به شیوه دیگری از نثر می‌رسیم که می‌توان آن را «نثر موزون» نامید.

➡ ویژگی اصلی نثر موزون ➡ به کارگیری سجع

➡ سجع در نثر مانند قافیه در شعر است ➡ بنابراین نثر موزون یا آهنگین ➡ با بهره‌گیری از جمله‌های کوتاه خود را به شعر نزدیک می‌کند.

➡ خواجه عبدالله انصاری این شیوه نثر را به کمال رساند ➡ آن چنان که می‌توان آثار او را سرآمد همه نثرهای موزون فارسی شمرد.

➡ نمونه‌ای از نثر او:

ای کریمی که بخشنده عطایی؛ و ای حکیمی که پوشنده خطایی؛ و ای صمدی که از ادراک خلق جدایی؛ و ای احدی که در ذات و صفات، بی‌همتایی؛
 و ای خالق که راه‌نمایی؛ و ای قادری که خدایی را سزایی؛ جان ما را صفای خود ده؛ و دل ما را هوای خود ده؛ و چشم ما را ضیای خود ده؛ و ما را آن
 ده که آن په؛ و مگذار ما را به که و میه.
 ۳ ۳ ۳

➡ نمونه دیگری از نثر موزون ➡ که تحت تأثیر خواجه عبدالله نوشته شد ➡ کتاب تفسیر «کشف الاسرار و عده الابرار» ابوالفضل میبدی است.
 نمونه‌ای از نثر این کتاب:

فرمان بزرگوار از خدای نامدار می‌گوید ... بندگان من، مرا پرستید و مرا خوانید و مرا دانید که آفریدگار منم؛ کردگار نامدار، بنده‌نواز آمرزگار منم؛ مرا پرستید که جز من معبود نیست؛ مرا خوانید که جز من مجیب نیست ...

۱- کلماتی که شماره‌های یکسان دارند با هم سجع می‌سازند. دقت کنید که بعضی از جملات موازنه نیز دارند.

تست: نثر کدام عبارت «نثر موزون یا آهنگین» است؟

- (۱) بازرگانی بود بسیار مال و او را فرزندان در رسیدند.
- (۲) آورده‌اند که به فلان شهر، درختی بود و در زیر درخت، سوراخ موش.
- (۳) الهی آدمم با دو دست تهی، سوختم و به امید روز بهی، چه باشد گر بر دلم مرهم نهی.
- (۴) دست اسراف به مال او دراز کردند، پدر موعظت و ملامت ایشان واجب دید.

پاسخ (۳) کلمات تهی، بهی و نهی سجع ایجاد کرده و این نثر را آهنگین و موزون ساخته‌اند.

نثر فنی:

پس از نثر موزون به شیوه دیگری می‌رسیم که نثر فنی نام دارد.

نثر فنی	
منظور از نثر فنی	آوردن آرایه‌های ادبی فراوان، امثال و اشعار گوناگون از عربی و فارسی و اصطلاحات علمی است.
دوره رواج	قرن ششم هجری
نخستین نمونه آن	کتاب «کلیله و دمنه» از ابوالمعالی نصرالله منشی که در سال (۵۳۶ ه. ق.) در اواسط نیمه اول قرن ششم تألیف شد.

نمونه‌ای از نثر کلیله و دمنه:

بازرگانی بود بسیار مال و او را فرزندان در رسیدند و از کسب و جرئت اعراض نمودند و دست اسراف به مال او دراز کردند. پدر، موعظت و ملامت ایشان واجب دید و در اثنا آن گفت که: ای فرزندان، اهل دنیا، جویان سه ژتبت‌اند و بدان نرسند، مگر به چهار خصلت؛ اما آن سه که طالب آنند، فراخی معیشت است و رفعت منزلت، و رسیدن به ثواب آخرت؛ و آن چهار که به وسیله آن بدین اعراض توان رسید، آلفغدن مال است از وجه پسندیده و ... (الفغدن به معنای جمع‌کردن).

هالا بریم سراغ ویژگی‌های سبکی شعر و نثر این دوره:

برخی از ویژگی‌های سبکی این دوره (شعر)	
زبانی	۱. از میان رفتن لغات مهجور فارسی نسبت به سبک خراسانی (یعنی کلماتی مثل برگستوان و پغانه و گازر و ... رو تو شعر این دوره دیگه نمی‌بینی یا خیلی خیلی کم می‌بینی).
	۲. فراوانی ترکیبات نو
	۳. کاهش سادگی و روانی کلام و حرکت به سوی دشواری متون (یاد تونه موقع توضیح سبک خراسانی، مثال بهای رو زدیم که تازه حرف زدن یاد گرفته و طبیعتاً ساده حرف می‌زنه؟ هالا اون بچه یکی دو قرن! بزرگ تر شده و سبک عراقی شبیه دوران جوانی بهیچیه تر حرف می‌زنه. همین تغییرها و تقابل‌ها توی باقی بخش‌های سبک خراسانی و شعر این دوره هم وجود داره، شکل آرایه‌ها، پیچیدگی مفاهیم و ...)
	۴. ورود لغات زبان ترکی و مغولی به زبان فارسی
ادبی	۱. رواج و اوج‌گیری بیشتر قالب‌های شعری به‌ویژه غزل و مثنوی (یادته تو سبک خراسانی، قالب عمده قصیده بود؟)
	۲. رواج داستان‌سرایی و منظومه‌های داستانی
	۳. توجه بیشتر به آرایه‌های ادبی
	۴. به‌کارگیری ردیف‌های فعلی و اسمی دشوار در شعر (بر خلاف سبک خراسانی که ردیف و قافیه ساده توش زیاد بود).
فکری	۱. ورود اصطلاحات عرفانی
	۲. فراوانی وعظ و اندرز در شعر
	۳. فاصله‌گرفتن غزل از عشق زمینی
	۴. رواج هجو در شعر
	۵. رواج حس دینی
	۶. رواج مفاخره، شکایت و انتقاد اجتماعی

ویژگی‌های عمده نثر فارسی این دوره

حواست باشد! اگر دقت کرده باشید، بسیاری از ویژگی‌های شعر و نثر این دوره، برعکس ویژگی‌های سبک خراسانی است. به این مورد در تست‌ها

خوب دقت کنید، ویژگی‌های این دو سبک را با هم اشتباه نکنید و در تشخیص سبک شعر و نثر حواستان به ویژگی‌ها باشد.

درباره تفاوت ویژگی‌های سبک شعر که در جدول صحبت کردیم، در مورد تفاوت‌های سبک نثر هم می‌توان به این موارد اشاره کرد.

نثر قرن ۵ و ۶	نثر دوره سامانی
حذف افعال به قرینه	تکرار فعل و اسم به ضرورت معنی
کاربرد لغات عربی	بهره‌گیری کم از لغات عربی
آوردن مترادف‌ها و توصیف‌های فراوان	ایجاز و اختصار - کوتاهی جملات

بقیه ویژگی‌های سبکی هم شاید کاملاً در نقطه مقابل هم نباشند، اما هر کدام را خوب و دقیق حفظ کنید تا در مقایسه سبک‌ها اشتباه نکنید.

برخی از آثار منثور این دوره عبارت‌اند از: قابوس‌نامه، تاریخ بیهقی، چهارمقاله نظامی عروضی، مقامات حمیدی، کلیله و دمنه

❖ **حواست باشه!** کتاب درسی، قابوس‌نامه و تاریخ بیهقی را در هر دو دوره غزنوی - سلجوقی و نثر قرن‌های پنجم و ششم بیان کرده است.

❖ **نمونه‌ای از نثر این دوره:**

چنین آورده‌اند که نصر بن احمد که واسطه عقد آل سامان بود و اوج دولت آن خاندان، ایام مُلک او بود، و اسباب تمتع و علل ترقع در غایت ساختگی بود؛ خزاین آراسته و لشکر جزار و بندگان فرمانبردار، زمستان به دارالملک بخارا مقام کردی و تابستان به سمرقند رفتی یا به شهرهای خراسان.

(پهلوان مقاله نظامی عروضی)

کنکور باکس

مفهوم و قرابت معنایی

متن یا بیت	مفهوم محوری
ای حکیمی که پوشنده خطایی	اشاره به صفت «ستارالعیوب» بودن خداوند
ای صمدی که از ادراک خلق جدایی	خدای متعال را نمی‌توان درک و توصیف کرد.
چشم ما را ضیای خود ده	چشم ظاهر بین باید به کمک نور الهی به بصیرت واقعی برسد.
ما را آن ده که آن به	خدایا هر چیز که صلاح ما در آن است را به ما عطا بفرما.
مگذار ما را به که و مه	خداوند، ما را به کوچک و بزرگ (مجاز از خلاق غیر خدا) محتاج نکن.
من نامه نوشتم به کیوتر بسپر دم چه سود که بختم سوی بامت نرسانید عمری است که چون خاک جگر تشنه عشقم و ایام به من جرعه جامت نرسانید خاقانی از این طالع خود کام چه جویی؟ کاو چاشنی کام به کامت نرسانید	تمام این ابیات، شکایت شاعر از رنج هجر و فراق است، اما نکته قابل توجه و مشترک آن‌ها، تقدیرگرایی خاقانی است. او معتقد است که روزگار و بخت بد او باعث جدایی‌اش از معشوق شده.

خط زمان

نیمه دوم قرن ۵ و آغاز قرن ۶

- گسترش زبان و ادبیات فارسی در شرق و شمال شرق (ماوراءالنهر، سیستان و خراسان)
- گرایش شاهان به جلب علما و ادیبان به دربار، فتوحات غزنویان، توسعه مدارس و مراکز تعلیم و در نتیجه پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات فارسی
- آمیزش فارسی دری با لغات نواحی مرکزی و غربی ایران، آمیختن زبان فارسی با لغات عربی و واژه‌ها و نام‌ها و القاب غیررایج در عصر غزنوی و سلجوقی
- آشنایی شاعران و ادیبان با زبان و ادبیات عربی
- گسترش زبان فارسی در هندوستان و آسیای صغیر
- ظهور نثر فارسی که با تمام پیشرفت‌هایش هنوز در آغاز راه بود.

- شعر هم‌چنان تحت تأثیر سبک دوره سامانی و غزنوی
- دگرگونی و تحول سبک به دلیل ابتکارات و نوآوری‌های برخی شاعران در عین تقلید از پیشینیان
- رونق بخشی سبک تازه توسط شاعران خراسان و سیستان (نیمه دوم قرن ۶)
- دوره بلوغ نثر فارسی (نیمه قرن پنجم)
- توجه نویسندگان به فارسی‌نویسی (در دوره دولت سلجوقی)

قرن سوم تا نیمه قرن پنجم

قرن پنجم و قرن ششم

خط زمان

نیمه دوم قرن ۶

- شکل‌گیری نثر موزون با خواجه عبدالله انصاری
- پس از نثر موزون، نثر فنی به وجود می‌آید. (دوره رواج آن قرن ششم است.)
- ظهور شاعران معروف آذربایجان (خاقانی، نظامی و ...)
- تأثیر حوزه ادبی فارس و عراق عجم در شکل‌گیری شیوه خاصی از شعر فارسی با ظهور شاعرانی در اصفهان، ری، همدان و ... مانند جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی
- علاقه‌مندی شاعران به سرودن غزل‌های لطیف و زیبا
- آوردن مضامین دقیق در غزل توسط انوری و هم‌سبکانش
- تحول سبک شعر و ایجاد مقدمه برای ظهور سبک عراقی
- متنوع‌شدن شعر از نظر سبک و موضوع
- تأثیرپذیری برخی شاعران از ادبیات عرب و مضامین شعری آن
- روی آوردن بسیاری از شاعران به تصوف و عرفان به پیروی از سنایی
- افزایش سادگی بیان، قدرت عواطف، عمق افکار و اندیشه‌ها در شعر فارسی
- پشتیبانی خانقاه‌ها از شعر فارسی
- تأثیرگذاری حکمت، دانش و اندیشه‌های دینی بر شعر این دوره
- بدبینی شاعران نسبت به دنیا و بریدن از آن، شکایت از روزگار، بیان ناخرسندی فرزنانگان از اوضاع زمانه و طرح نابسامانی‌های اجتماعی، مضامین برجسته شعر این دوره بودند.
- پختگی و کمال نثر فارسی
- تألیف کتب گوناگون علمی
- رسیدن نثر ساده به کمال و رایج‌شدن نثر مصنوع

قرن پنجم و ششم

شاعران و نویسندگان مهم این دوره

ناصرخسرو قبادیانی، سنایی، انوری، خاقانی، نظامی، جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی	شاعران فارسی از نیمه دوم قرن ۵ تا نیمه اول قرن ۷
خواجه عبدالله انصاری، ابوالفضل میبدی مؤلف «کشف‌الاسرار و عده‌الابرار»، ابوالمعالی نصرالله منشی با کتاب «کلیله و دمنه» که در سال ۵۳۶ هـ. ق. تألیف شد، «قابوس‌نامه»، «تاریخ بیهقی»، نظامی عروضی با کتاب «چهارمقاله»، «مقامات حمیدی»	نویسندگان و کتب معروف نثر در قرن پنجم و ششم

تأثیرپذیری، مشابهت و تقلید در این دوره:

- ♦ شعر ناصرخسرو قبادیانی یادآور سروده‌های شاعران قرن چهارم هجری است.
- ♦ روی آوردن بسیاری از شاعران به تصوف و عرفان به پیروی از سنایی (پس از تحول روحی و معنوی او)
- ♦ کتاب «کشف‌الاسرار و عده‌الابرار» ابوالفضل میبدی تحت تأثیر خواجه عبدالله انصاری و نثر موزون او نوشته شد.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

حفظیات

۵۱۳- همه موارد زیر، از ویژگی‌های نثر فنی هستند، به جز:

- (۱) آوردن لغات کم‌کاربرد فارسی
- (۲) آوردن آرایه‌های ادبی فراوان
- (۳) آوردن امثال و اشعار گوناگون از عربی و پارسی

۵۱۴- در متن زیر کدام مورد نادرست است؟

هر چه زمان می‌گذشت، آمیختگی زبان فارسی با واژگان عربی بیشتر می‌شد، زیرا در مدارس آن عهد عمدتاً تحصیل علوم دینی و ادبی میسر بود،

۲

۱

به همین سبب عامه مردم بیش از هر چیز با زبان و ادبیات عربی آشنا می‌شدند.

۴

۳

۵۱۵- منظور از حوزهٔ عراق عجم که شاعرانی در آن موجب تحول در شعر فارسی شدند، چه مناطقی است؟

- (۱) نواحی خراسان و سیستان
- (۲) آذربایجان و شمال غربی
- (۳) نواحی مرکزی، از جمله ری، اصفهان، همدان
- (۴) مناطق عرب‌نشین ایران

۵۱۶- کدام گزینه از مراکز مهم ادبی فعال در نیمهٔ دوم قرن ششم در ایران نیست؟

- (۱) خراسان و سیستان
- (۲) شمال غرب ایران (آذربایجان)
- (۳) هندوستان و آسیای صغیر
- (۴) فارس و نواحی مرکزی (عراق عجم)

۵۱۷- کدام مورد از عوامل پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات فارسی در قرن‌های سوم تا پنجم نیست؟

- (۱) گرایش شاهان در جلب عالمان و ادیبان به دربار
- (۲) لشکرکشی‌ها و فتوحات غزنویان
- (۳) درآمیختن زبان فارسی با لغات زبان عربی
- (۴) توسعهٔ مدارس و مراکز تعلیم

۵۱۸- کدام مورد را نمی‌توان ویژگی عمدهٔ نثر فارسی در «سده‌های پنجم و ششم» دانست؟

- (۱) کاربرد لغات مهجور عربی، ترکی و مغولی
- (۲) استفاده از ترکیبات دشوار
- (۳) رواج مفاخره، شکایت و انتقاد اجتماعی
- (۴) کاربرد آیات، احادیث و اشعار در متن

۵۱۹- کدام گزینه از ویژگی‌های زبانی شعر در سده‌های پنجم و ششم محسوب نمی‌شود؟

- (۱) از میان رفتن لغات مهجور فارسی نسبت به سبک خراسانی
- (۲) کهنه و مهجور بودن بخشی از لغات در مقایسه با دوره‌های بعد
- (۳) کاهش سادگی و روانی کلام و حرکت به سوی دشواری متون
- (۴) ورود لغات زبان ترکی و مغولی به زبان فارسی

۵۲۰- توصیف زیر دربارهٔ کدام شخصیت ادبی قرن‌های پنجم و ششم است؟

«ویژگی اصلی نثر موزون به کارگیری سجع است. وی این شیوهٔ نثر را به کمال رساند، آن چنان که می‌توان آثار وی را سرآمد همهٔ نثرهای موزون فارسی شمرد.»

- (۱) ابوالفضل میبیدی
- (۲) ابوالمعالی نصرالله منشی
- (۳) نظامی عروضی
- (۴) خواجه عبدالله انصاری

۵۲۱- کدام موارد جزء نتایج خروج شعر از دربارها و ورود آن به خانقاه‌ها نیست؟

- (۱) گسترش موضوعات شعری
- (۲) پیچیده‌تر شدن بیان
- (۳) افزایش قدرت عواطف
- (۴) افزایش عمق افکار

(نارج از کشور ۱۳۴۰)

۵۲۲- کدام گروه، «همگی» شاعران نیمهٔ دوم قرن پنجم و قرن ششم‌اند؟

- (۱) نظامی گنجه‌ای - فردوسی - سنایی - عطار
- (۲) ناصر خسرو - شهید بلخی - فرخی سیستانی - خاقانی
- (۳) خواجه عبدالله انصاری - کسایی - ناصر خسرو - رودکی
- (۴) جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی - خاقانی - انوری - سنایی

۵۲۳- کدام شاعران به ترتیب در «شرق و شمال شرق - عراق عجم - آذربایجان» در سده‌های پنجم و ششم فعال بودند؟

- (۱) ناصر خسرو - جمال‌الدین عبدالرزاق - نظامی
- (۲) خاقانی - نظامی - ناصر خسرو
- (۳) انوری - سنایی - خاقانی
- (۴) سنایی - جمال‌الدین عبدالرزاق - انوری

۵۲۴- کدام گزینه دربارهٔ وضع شعر و ادب فارسی در قرن‌های پنجم و ششم درست است؟

- (۱) عطار و سنایی با تحولی که در قصیده ایجاد کردند موجبات تحول شعر در قرن هفتم را فراهم کردند.
- (۲) شاعران این دوره صرفاً تقلدانی فاقد ابتکار بودند و تحولی در شعر ایجاد نکردند.
- (۳) موضوع قابل توجه در شعر این دوره، علاقهٔ شاعران به سرودن قصیده‌های مدحی است.
- (۴) زبان فارسی با راه یافتن به هند و آسیای صغیر، زبان سیاسی و نظامی آن دیار شده بود.

۵۲۵- نوع نثر آثار مقابل، به ترتیب در کدام گزینه درست ذکر شده است؟ «مرزبان‌نامه - مناجات‌نامه - کلیله و دمنه»

- (۱) موزون - موزون - فنی
- (۲) فنی - موزون - فنی
- (۳) فنی - فنی - مسجع
- (۴) مسجع - فنی - مسجع

۵۲۶- در متن زیر دربارهٔ قرن‌های پنجم و ششم، چند عبارت «اشتباه» وجود دارد؟

«نثر این دوره از نظر سبک گویندگی و موضوع تنوع یافت و در شاخه‌ها و رشته‌هایی همچون مدح، هجو، طنز، وعظ و حکمت، داستان‌سرایی، تغزل و حماسه به کار گرفته شد. از ویژگی‌های شعر این دوره نیز، تأثیرگذاری برخی شاعران بر ادبیات عرب و مضامین شعری آن است.»

- (۱) یک
- (۲) دو
- (۳) سه
- (۴) صفر

۵۲۷- توضیحات زیر به ترتیب دربارهٔ کدام شاعران مصداق دارد؟

الف) از جمله شاعرانی که سبک شعر فارسی در آذربایجان را متمایز از قبل ساختند.

ب) اشعار او هم‌چنان یادآور سروده‌های سخنوران قرن چهارم بود.

ج) از جمله شاعرانی که در آوردن مضامین دقیق در غزل بسیار کوشید و در تحول آن مؤثر بود.

- (۱) سنایی - نظامی - جمال‌الدین عبدالرزاق
- (۲) انوری - نظامی - ناصر خسرو
- (۳) نظامی - ناصر خسرو - انوری
- (۴) خاقانی - ناصر خسرو - نظامی

۵۲۸- کدام دسته از آثار زیر، همگی جزء آثار منثور سده‌های پنجم و ششم شمرده می‌شوند؟

- (۱) قابوس‌نامه - تاریخ بیهقی - ترجمهٔ تفسیر طبری
- (۲) سیاست‌نامه - تاریخ بلعمی - کشف‌المحجوب
- (۳) کلیله و دمنه - چهارمقاله - مقامات حمیدی
- (۴) کیمیای سعادت - التفهیم - شاهنامهٔ ابومنصوری

۵۲۹- متن موزون زیر از کدام اثر برگزیده شده است و نویسنده آن چه کسی است؟

«فرمان بزرگوار از خدای نامدار می‌گوید ... بندگان من، مرا پرستید و مرا خوانید و مرا دانید که آفریدگار منم؛ کردگار نامدار، بنده‌نواز آمرزگار منم، مرا پرستید که جز من معبود نیست؛ مرا خوانید که جز من مجیب نیست ...»

- (۱) چهارمقاله - نظامی عروضی
(۲) کلیله و دمنه - نصرالله منشی
(۳) کشف‌الاسرار - ابوالفضل میبیدی
(۴) ترجمه تفسیر طبری - محمد بن جریر طبری

۵۳۰- از دیدگاه تاریخ ادبیات، کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) در نیمه دوم قرن ششم و اوایل قرن هفتم مقدمه ظهور سبک عراقی فراهم گردید.
(۲) بسیاری از شاعران از جمله سنایی و مولوی با پیروی از عطار به تصوف و عرفان روی آوردند.
(۳) با خروج شعر از دربارها و ورود آن به خانقاه، دامنه موضوعات شعر گسترش یافت.
(۴) از نیمه دوم قرن ششم، برخی شاعران از ادبیات عرب و مضامین شعری آن‌ها تأثیر پذیرفتند.

۵۳۱- متن زیر از کدام کتاب است؟ نویسنده آن کیست؟

«آوردده‌اند که به فلان شهر، درختی بود و در زیر درخت، سوراخ موش، و نزدیک آن، گریه‌ای خانه داشت و صیادان آن‌جا بسیار آمدندی. روزی صیاد دام بنهاد. گریه در دام افتاد و بماند و موش به طلب طعمه از سوراخ بیرون رفت ...»

- (۱) چهارمقاله - نظامی عروضی
(۲) کلیله و دمنه - نصرالله منشی
(۳) قابوس‌نامه - کیکاووس
(۴) مرزبان‌نامه - سعدالدین وراونی

۵۳۲- همه گزینه‌ها از مضامین شعری نیمه دوم قرن ششم و آغاز قرن هفتم هستند، به جز:

- (۱) حکمت و دانش و اندیشه‌های دینی - طرح نابسامانی‌های اجتماعی
(۲) بدبینی شاعران نسبت به دنیا و بریدن از آن - تصوف و عرفان
(۳) حاکمیت روحیه حماسی بر ادبیات این دوره - اندیشه‌های فلسفی
(۴) بیان ناخرسندی فرزنانگان از اوضاع زمانه خویش - شکایت از روزگار

(فارح از کشور ۱۳۰۳)

۵۳۳- از دیدگاه تاریخ ادبیات، کدام یک از قسمت‌های مشخص شده نادرست است؟

«موضوع قابل توجه در شعر نیمه دوم قرن ششم، علاقه‌مندی شاعران به سرودن غزل‌های لطیف و زیباست. نظامی و هم‌سبکان او در آوردن مضامین

دقیق در غزل بسیار کوشیدند. تحولی که سنایی و انوری در غزل ایجاد کردند، باعث شد که در قرن هفتم، شاعران بزرگی در غزل ظهور کنند.»

- (۱) یک
(۲) دو
(۳) سه
(۴) چهار

۵۳۴- کدام گزینه درباره وضعیت نثر فارسی در سده‌های پنجم و ششم کاملاً درست نیست؟

- (۱) در این دوره نثر پارسی تازه ظهور کرده بود و با همه پیشرفت‌هایی که داشت، هنوز در آغاز راه بود.
(۲) تألیف کتاب در موضوع‌های گوناگون علمی رواج یافت و نثر ساده به کمال رسید و نثر مصنوع هم رایج شد.
(۳) از مسائلی که در تاریخ نثر این دوره اهمیت دارد، توجه نویسندگان به فارسی‌نویسی است.
(۴) در این دوره، از دید سبک نثر پارسی به شیوه دیگری از نثر می‌رسیم که می‌توان آن را نثر موزون نامید.

۵۳۵- از دیدگاه تاریخ ادبیات، کدام گزینه کاملاً درست است؟

(۱) از قرن سوم تا میانه قرن پنجم، گروهی از شاعران در عین تقلید از پیشینیان، هر یک ابتکارات و نوآوری‌هایی دارند که باعث دگرگونی و تحول سبک در سخن فارسی شد.

(۲) تحولی که ناصر خسرو و انوری در غزل ایجاد کردند، باعث شد که در قرن هفتم، شاعران بزرگی در غزل ظهور کنند و این نوع از شعر فارسی را به اوج برسانند.
(۳) در همان حال که شاعران خراسان و سیستان سرگرم رونق‌بخشی سبک تازه بودند، در شمال غرب ایران دسته‌ای از شاعران ظهور کردند که کار آنان در ادب فارسی تازگی داشت.

(۴) شاعران معروف آذربایجان خاقانی، سنایی و ... بودند که سبک شعر فارسی را از آن‌چه در دیگر نواحی ایران یا پیش از آنان رایج بود، متمایز ساختند.

۵۳۶- توضیحات مقابل کدام دوره تاریخی نادرست است؟

- (۱) نیمه دوم قرن پنجم و آغاز قرن ششم: شعر هم‌چنان تحت تأثیر سبک دوره سامانی و غزنوی است.
(۲) نیمه دوم قرن ششم: شاعران به سرودن غزل‌های لطیف و زیبا علاقه‌مند هستند.
(۳) نیمه دوم قرن ششم: در حوزه ادبی فارس و نواحی مرکزی شاعران مشهوری ظهور کردند.
(۴) نیمه دوم قرن ششم و اوایل قرن هفتم: لشکرکشی‌ها و فتوحات غزنویان به هند مقدمه ظهور سبک هندی شد.

۵۳۷- در کدام گزینه دو ویژگی نثر فارسی در سده‌های پنجم و ششم ذکر شده است؟

- (۱) حذف افعال به قرینه - لغات کم‌کاربرد فارسی در مقایسه با دوره‌های بعد
(۲) ایجاز و اختصار در لفظ و معنا - کاربرد لغات مهجور عربی، ترکی و مغولی
(۳) رواج نثر داستانی، تمثیلی و عرفانی - تکرار فعل یا اسم به حکم ضرورت معنی
(۴) آوردن مترادف‌ها و توصیف‌های فراوان - کاربرد آیات، احادیث و اشعار در متن

۵۳۸- از نظر تاریخ ادبیات، در متن زیر چند اشکال وجود دارد؟

«مرکز ادبی مهمی که در نیمه دوم قرن ششم، در شکل‌گیری شیوه خاصی از شعر فارسی مؤثر بود، حوزه ادبی فارس و نواحی مرکزی (عراق عجم) است. در این حوزه ادبی، شاعران و نویسندگان مشهوری در اصفهان، همدان، ری و ... ظهور کردند که در تجدید سبک، بسیار تأثیرگذار بودند. از جمله آنان، جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی است.»

- (۱) صفر
(۲) یک
(۳) دو
(۴) سه

قافیه

معرفی درس

خب! رسیدیم به یه درس خیلی خیلی مهم. معمولاً توی هر کنکور، ۲ تا تست سهم این درسه. قافیه خیلی پرکنده و مفصله. باید با یه ساختار منظم یادش بگیری؛ یعنی اولاً اصلاً بفهمی تعریف قافیه چیه — بعد قاعده‌هاشو یاد بگیری — بعد با خطاهای رایج قافیه آشنا بشی.

درس‌نامه رو با همین ساختار برات چیدیم، پس خطبه خط پیش بیا باهاش، به نکته‌هاش حسابی دقت کن و تست‌ها رو هم خیلی ریزو جزئی بررسی کن تا از پس درس مهم قافیه بریایی. از همین الان بدون که با یه درس نسبتاً طولانی طرفی، می‌تونی بخشای مختلفش رو توی دو سه تا جلسه مجزا بخونی، مثلاً از اول درس تا ابتدای تیترا «قافیه درونی» رو تو جلسه اول بخونی و تستاشو (که برات تقسیم‌بندی موضوعی کردیم) بزنی، برای جلسه بعدی هم بری سراغ بقیه مباحث درس‌نامه و تست‌هاش.

بریم سراغ اصل مطلب

خیال‌انگیز

موزون

سرشار از عاطفه و احساس

خواندیم که شعر، سخنی است

وزن به شعر زیبایی می‌بخشد و آن را اثرگذار می‌سازد. می‌گین نه؟ امتحان کنیم! شعر زیر رو با هم بخونیم:

ببینیم تا اسب اسفندیار سوی آخور آید بدون سوار
و با باره رستم جنگجوی به ایوان نهد بی خداوند روی (فردوسی)

هالا فرض کنین همین کلماتو، هوری کنار هم بپنینم که وزنش رو از دست بده:

ببینیم (که) اسب اسفندیار بدون سوار به سوی آخور (می) آید یا باره رستم جنگجو بدون خداوند به ایوان رو می‌نهد.

واضحه که چه قدر بار عاطفی و احساسی کلام کم می‌شه! وجود وزن، اثرگذاری این کلمات هتاپ فردوسی رو چند برابر کرده.

یکی دیگر از بایسته‌های شعر که بر بار موسیقایی و خوش‌آهنگی آن می‌افزاید، «قافیه» است. قافیه به زیبایی شعر می‌افزاید و گوش را نوازش می‌دهد.

قافیه و ردیف در شعر

قافیه: واژه‌هایی است که حرف یا حروف آخر آن‌ها مشترک باشد، مانند (راه و چاه). جایگاه قافیه غالباً در اواخر مصراع‌هاست.

حروف قافیه: حرف یا حروف مشترکی است که در آخر واژه‌های قافیه می‌آیند. (مانند «ا» و «ه» در مثال قبل)

ردیف: کلمه یا کلماتی است که بعد از واژه قافیه — از نظر لفظ و معنی — عیناً تکرار می‌شوند. البته بسیاری از ابیات، ممکن است ردیف نداشته باشند. بریم چندتا مثال ببینیم:

مثال ۱: چون گذارد خشتِ اوّل بر زمین معمار کج گر رساند بر فلک باشد همان دیوار کج (هاتپ تبریزی)

خب! گفتیم قافیه واژه‌هایی هستند که حرف یا حروف آخر آن‌ها مشترک باشند و غالباً در اواخر مصراع‌ها به کار می‌روند. دو کلمه «معمار» و «دیوار» این‌گونه‌اند. پس واژه‌های قافیه در این بیت «معمار» و «دیوار» هستند. کلمه «کج» هم که در پایان هر دو مصراع تکرار شده، ردیف است.

حروف قافیه، حروف مشترک آخر واژه‌های قافیه است، در این بیت دو حرف «ا» و «ر» در آخر کلمات معمار و دیوار مشترک‌اند.

مثال ۲: شبِ فراق، چو زلفت اگرچه تاریک است امیدوارم از آن رو که صبح نزدیک است (سلمان ساوپی)

کلمه «است» بعد از قافیه، عیناً تکرار شده، پس «ردیف» است.

کلمات «تاریک» و «نزدیک» واژه‌های قافیه‌اند و هروف مشترک «ی» و «ک» هروف قافیه

مثال ۳: ای دیو سپید پای در بند ای گنبد گیتی ای دماوند (ملک الشعرای بهار)

واژه‌های قافیه «بند» و «دماوند» هستند و هروف مشترک آن‌ها «ند» است.

این شعر، ردیف ندارد.

قواعد قافیه

گفتیم قافیه، کلماتی هستند که حروف آخرشان مشترک است. اما این حروف مشترک دقیقاً چه‌طور باید باشند؟ چندتا باشند؟ یک حرف مشترک کافی‌ست یا باید بیشتر باشند؟

حداقل حروف لازم برای قافیه، تابع دو قاعده است:

قاعده ۱: هر یک از مصوت‌های «ا» (با صدای آ) یا «و» (با صدای او) به تنهایی می‌توانند قافیه بسازند.

قاعده ۲: گاهی یک مصوت، با یک یا دو صامت پس از خود قافیه می‌سازد.

پس دوتا کلمه فقط در یکی از این دو حالت می‌تواند قافیه بسازند

حرف آخر هر دوی آن‌ها «ا» یا «و» باشد. مثل «مو، گیسو»

در انتهای دو کلمه، حداقل یک مصوّت و یک صامت مشترک وجود داشته باشد. مثل «گل، دل»

حرف روی: به آخرین حرف از حروف مشترک قافیه، حرف «زوی» می‌گوییم، مثلاً در «مو و گیسو»، «و» حرف روی است و در «گل و دل»، حرف «ل»

مثال‌هایی برای قاعدهٔ ۱:

مثال ۴: تو را گم می‌کنم هر روز و پیدا می‌کنم هر شب بدین‌سان خواب‌ها را با تو زیبا می‌کنم هر شب (ممنوعی بومنی)

«پیدا» و «زیبا»، واژه‌های قافیه‌اند. حرف مشترک آن‌ها «ا» است. عبارت «می‌کنم هر شب» هم پس از واژه‌های قافیه، عیناً تکرار شده، پس «ردیف» است. ضمناً «ا»، حرف «روی» هم هست.

مثال ۵: هیچ دانسی آشنا کردن بگو گفت نی! ای خوش جواب خوب رو (سعدی)

«بگو» و «خوب رو» واژه‌های قافیه‌اند. حرف مشترک آن‌ها «و» است. بیت ردیف ندارد.

مثال‌هایی برای قاعدهٔ ۲:

مثال ۶: چون مرا مجروح کردی، گر کنی مرهم رواست چون بمرم ز اشتیاق، مرده را ماتم رواست (عطار)

«مرهم» و «ماتم» واژه‌های قافیه‌اند. حروف مشترک آن‌ها «م» است؛ یعنی یک مصوّت + یک صامت پس از آن. «رواست» ردیف است. «م» حرف روی است.

مثال ۷: داری تو گمان که مرغ آن درد تنها به دل تو آشیان گردد؟ (بامی)

«درد» و «گردد» واژه‌های قافیه‌اند. حروف مشترک آن‌ها «د» است، یعنی یک مصوّت + دو صامت پس از آن. بیت، ردیف ندارد. «د» حرف روی است.

آیه گفتی: تعیین کنید که کلمات داده‌شده، با هم قافیه می‌سازند یا نه.

قافیه می‌سازند

قافیه نمی‌سازند

☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐

- ۱- سالم، معلم
- ۲- درس، رأس
- ۳- سلیم، دیلم
- ۴- حد، سد
- ۵- آستان، آستین
- ۶- ذرع، زرع

پاسخ: این کلمات همگی طبق قاعدهٔ ۲ قافیه می‌سازند: سالم، معلم - حد، سد - ذرع، زرع. باقی کلمات طبق هیچ‌کدام از قاعده‌های ۱ و ۲ حرف مشترک ندارند. دقت کنید که شباهت باقی حروف کلمه مهم نیست، فقط حرف یا حروف آخر طبق قاعدهٔ ۱ یا ۲

تبصره

حالا که قواعد قافیه را شناختید، وقت آن است که با یک تبصرهٔ خیلی مهم در مورد قافیه هم آشنا شوید با نام: حروف الحاقی.

حواست باشه! این بحث خیلی مهمه و کلی از اشتباهات دانش‌آموزان توی تستای قافیه، ناشی از قوب نفهمیدن همین بخشه، حسابی بهوش دقت کن.

حروف الحاقی

اول ببینیم که اصلاً منظورمان از حروف الحاقی چیست. به این کلمات دقت کنید: «گیاهان، گیاهی، گیاهان»
ریشهٔ اصلی تمام این کلمات، لغت «گیاه» است، اما در هر مورد، یک یا چند حرف به این کلمه اضافه شده است. مفهوم حروف الحاقی، همین است: حروفی که به تنهایی معنی ندارند و گاهی به انتهای بعضی از کلمات معنی‌دار اضافه می‌شوند.

تبصرهٔ قافیه که می‌خواستیم دربارهٔ آن صحبت کنیم این است:

به آخر واژه‌های قافیه ممکن است یک یا چند حرف الحاق شود. حرف یا حروف الحاقی نیز جزو حروف مشترک قافیه‌اند و رعایت آن‌ها لازم است. مثلاً دو کلمهٔ «راه‌ها» و «چاه‌ها» با هم قافیه می‌سازند، چون علاوه بر حروف مشترک «اه»، حروف الحاقی «ها» نیز در آن دو مشترک است، اما «راه‌مان» و «چاه‌ها» قافیه نمی‌سازند، چون علی‌رغم یکسان بودن حروف اصلی قافیه، حروف الحاقی آن‌ها با هم متفاوت هستند.
در ادامه با تعدادی از مهم‌ترین حروف الحاقی آشنا می‌شوید.

الف) شناسه‌ها: (ـم، ی، ـد، یم، ید، ـند):

مثال ۸: تو هیچ عهد نبستی که عاقبت نشکستی مرا بر آنش سوزان نشاندی و ننشستی (سعدی)

«ست + ی» حروف قافیه‌اند. «ست» حروف اصلی (طبق قاعدهٔ ۲) و «ی»، شناسهٔ دوم‌شخص مفرد، حرف الحاقی

ب) ضمائر متصل: (ـم، ـت، ـش، ـمان، ـتان، ـشان):

مثال ۹: چه لطیف است قبا بر تن چون سرو روانت آه اگر چون کمرم دست رسیدی به میانت (سعدی)

«ان + ـت» حروف قافیه‌اند: «ان» حروف اصلی (طبق قاعدهٔ ۲) و «ـت»، ضمیر متصل، حرف الحاقی

توجه: با افزودن یکی از این «ا» داره پس قاعدهٔ یکله. قاعدهٔ یک می‌گفت «ا» و «و» می‌تونن به تنهایی قافیه باشن. وقتی مصوّت + صامت داریم، پای قاعدهٔ ۲ در میونه. حالا چه مصوّت بلند چه مصوّت کوتاه.

مفهوم و قرابت معنایی

مفهوم محوری	بیت
لحظات عاشق، سخت و گند می‌گذرد، مگر این‌که معشوق در کنار او باشد.	شب عاشقان بی‌دل چه شبی دراز باشد تو بیا کز اول شب در صبح باز باشد
تمام عالم، تجلی وجود خداوند متعال است و عارفی که به این موضوع پی برده باشد به تمام جهان عشق می‌ورزد و خشنود است.	به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست
روزگار در گذار است و احوال و مقام‌های آدمیان همیشه یکسان نیست.	چنین داد پاسخ فریدون که تخت نماند به کس جاودانه نه بخت
تأکید بر آسیب‌های همنشین و دوست بد و لزوم دوری کردن از او	یار بد مار است هین بگیریز از او تا نریزد بر تو زهر آن زشت‌خو
وقتی انسان از درون غمگین باشد، نمی‌تواند شعر (سخنان) شاد و پر نشاط بگوید.	کی شعر تر انگیزد خاطر که حزین باشد یک نکته از این معنی گفتیم و همین باشد
هر کس که نیکویی کند، نتیجه خوب آن را می‌بیند و به آرزوهای خود هم می‌رسد.	کسی دانه نیک‌مردی نکاشت کز او خرمن کام دل برنداشت
برای عاشق، درد و رنجی که از جانب معشوق می‌رسد از هر خوشی دیگری لذت‌بخش‌تر است.	طرفه می‌دارند یاران صبر من بر داغ و درد داغ و دردی کز تو باشد خوش‌تر است از باغ و ورد
غم خود را نباید با همگان در میان گذاشت، بلکه باید به افراد صاحب‌دلی گفت که خود درد کشیده باشند.	در پیش بی‌دردان چرا فریاد بی‌حاصل کنم گر شکوه‌ای دارم ز دل با یار صاحب‌دل کنم
راه کمال این است که انسان خود را بشناسد و ظرفیت‌ها و استعدادهای وجودی خود را پرورش دهد.	گوهر خود را هویدا کن کمال این است و بس خویش را در خویش پیدا کن کمال این است و بس
عشق، سرشار از ویژگی‌های متناقض‌نماست و هر چیزی را در آتش خود می‌سوزاند.	آب آتش‌فروز عشق آمد آتش آب‌سوز، عشق آمد
یار همیشه در خیال و دل عاشق، حاضر و آشکار است و لحظه‌ای فراموش نمی‌شود.	کی رفته‌ای ز دل که تمنا کنم تو را کی بوده‌ای نهفته که پیدا کنم تو را
عاشق و معشوق با نگاه به هم حرف‌هایی می‌زنند که دیگران نمی‌فهمند.	نشود فاش کسی آن‌چه میان من و توست تا اشارات نظر نامه‌رسان من و توست
طبیان نمی‌توانند درد عاشقی را درمان کنند.	چندان که گفتم غم با طبیبان درمان نکردند مسکین غریبان
برای عاشق، تمام زیبایی‌های جهان در وجود معشوق خلاصه می‌شود.	بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست بگشای لب که قند فراوانم آرزوست

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

ردیف

۵۸۰- کدام بیت دارای ردیف است؟

سپاس خداوند توفیق گوی
نشاید که افتد به ابروش چین
آب حیوان است خوردی نوش باد
به دیدار آن صورت بی‌روان

(۱) به سرینجگی کس نبرده‌ست گوی
(۲) گرش رفت باید به اقلیم چین
(۳) این شنیدی موبه‌مویت گوش باد
(۴) ز هر ناحیت کاروان‌ها روان

۵۸۱- در چه تعداد از ابیات زیر، کلمه «خویش» نقش ردیف را دارد؟

جهان کرد یکسر پر آوای خویش
مهان را همه کرد مهمان خویش
زمانه گوی و تو میدان به رای خویش
که شرم ز بیگانگان است و خویش

الف) همه گفت با هر کسی رای خویش
ب) بیاراست چون بوستان خان خویش
ج) زمانه اسب و تو رایش به رای خویش
د) چنان شرم دار از خداوند خویش

۵۸۲- «ست» مخفف «است»، در کدام ابیات نقش ردیف را دارد؟

- (الف) اگر مراد تو ای دوست بی‌مرادی ماست
(ب) بتا هلاک شود دوست در محبت دوست
(ج) سلسله موی دوست حلقه دام بلاست
(د) نکویی کن امسال چون ده تو راست
(ه) مرا هم ز صد گونه آز و هواست
- (۱) الف - ب - ج (۲) ب - ج - د
(۳) الف - د - ه (۴) ج - د - ه

۵۸۳- کدام ابیات «فاقد» ردیف است؟

- (الف) من قصه خویشان بدو چون گویم
(ب) تنگ شد از غم دل، جای به من
(ج) مشو تا توانی ز رحمت بری
(د) گدایی که بر خاطرش بند نیست
(ه) خوش آن‌که نگاهش به سر و پای تو باشد
- (۱) ب - ج - د (۲) ب - د - ه
(۳) الف - ج - د (۴) الف - ج - ه

۵۸۴- چه تعداد از ابیات زیر دارای ردیف هستند؟

- (الف) از ملک بالاست چه جای پری
(ب) مرغ را جولانگه عالی هواست
(ج) کنون با خرد باید انباز گشت
(د) به پرخاش جستن چو بهرام گور
(ه) چو حاتم به آزادگی سر نهاد
- (۱) ۱ (۲) ۲
(۳) ۳ (۴) ۴

قواعد، تبصره‌ها، عیوب قافیه

۵۸۵- چند گروه از کلمات داخل پرانتز با هم قافیه می‌سازند؟

- (شما - انسان‌ها)، (صنعتگر - بلندتر)، (شکستم - کم)، (رازها - روزها)، (مسافر - خوب‌تر)، (غرورت - عبورم)، (نشاطبخش - شادی‌بخش)
- (۱) دو گروه (۲) سه گروه
(۳) پنج گروه (۴) شش گروه

۵۸۶- حروف قافیه مقابل کدام بیت درست است؟

- (۱) نکونام و صاحب‌دل و حق‌پرست
(۲) چنین داد پاسخ فریدون که تخت
(۳) یار بد مار است هین بگریز از او
(۴) به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست

۵۸۷- حرف «روی» در کدام گزینه نادرست مشخص شده است؟

- (۱) ز بانگ شیون باقی نالان
(۲) غزالی دید با خرسی به ناورد
(۳) پاسبانی خفت و دزد اسباب برد
(۴) برخیز و مخور غم جهان گذران

۵۸۸- قاعده قافیه مقابل کدام بیت نادرست آمده است؟

- (۱) نفس باد صبا مشک‌فشان خواهد شد
(۲) من از دست کمانداران ابرو
(۳) بر سر آنم که گر ز دست برآید
(۴) کی رفته‌ای ز دل که تمنا کنم تو را
- عالم پیر دگر باره جوان خواهد شد ← قاعده ۲
نمی‌یارم گذرکردن به هر سو ← قاعده ۱
دست به کاری زخم که غصه سرآید ← قاعده ۱
کی بوده‌ای نهفته که پیدا کنم تو را ← قاعده ۱

۵۸۹- قافیه کدام بیت حروف الحاقی ندارد؟

- (۱) ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست
(۲) کاشکی جز تو کسی داشتمی
(۳) چندان‌که گفتم غم با طیبیان
(۴) بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست
- منزل آن مه عاشق‌کش عیار کجاست
یا به تو دسترسی داشتمی
درمان نکردند مسکین غریبان
بگشای لب که قند فراوانم آرزوست

(سراسری ۱۴۰۰)

۵۹۰- حرف «روی» در کدام گزینه نادرست مشخص شده است؟

- (۱) تا به کی این جور کشیدن ز یار
- (۲) جانم از عشقت پریشانی گرفت
- (۳) آن چه ز توست حال من گفت نمی توانمش
- (۴) چو نشتر هر زبانش خوشتر آید

۵۹۱- قافیه کدام گزینه غلط است؟

- (۱) چو حسن روی تو آوازه در جهان انداخت
- (۲) کسی کاو همچو تو جانان ندارد
- (۳) دلتنگم و ز عشق توام بار بر دل است
- (۴) در وفای عشق تو مشهور خوینم چو شمع

۵۹۲- در کدام بیت «عیب قافیه» به چشم می خورد؟

- (۱) موبه مو بیند ز صرفه حرص انس
- (۲) چون خدا پوشید بر تو ای جوان
- (۳) رفته است آوازه عدلت چنان
- (۴) گفت داودش خمش کن رو بهل

۵۹۳- قاعده قافیه در کدام بیت، متفاوت است؟

- (۱) گفتا برون شدی به تماشای ماه نو
- (۲) دلم رمیده شد و غافلم من درویش
- (۳) تفاوتی نکند قدر پادشایی را
- (۴) به کوی میکده هر سالکی که ره دانست

۵۹۴- در کدام بیت عیب قافیه پیدا می شود؟

- (۱) از وبای زرق و محرومی برآ
- (۲) مطرب جان مونس مستان بود
- (۳) بنگر این کشتی خلقان غرق عشق
- (۴) گفت شاه ما همه صدق و وفاست

۵۹۵- الگوی حروف اصلی قافیه در کدام گزینه به صورت (م + ص + ص) است؟

- (۱) مه ز برج شرف چو طالع شد
- (۲) کشتگان از دم او زنده شدند
- (۳) دوش تا روز دل از عشق تنعم می کرد
- (۴) بامان دُر دکشش سبب بدهید

۵۹۶- قافیه کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) آن امینان جمله در غدر آمدند
- (۲) هر که دارد عقل، راه شه رود
- (۳) ز ابر گریان، شاخ سبز و تر شود
- (۴) چو بادریای قدرت قطره تو

۵۹۷- قافیه کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) شیخ را چون دید گریان آن مرید
- (۲) ابر بر طرف چمن گریان پوید
- (۳) وز آن دشت گریان سر اندر کشید
- (۴) تهیدست مردان پر حوصله

۵۹۸- قافیه کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) همچو طاووسان پری عرضه کنید
- (۲) فلک یاری و اختر فرهی کرد
- (۳) ز جای خویش چون سرو روان خاست
- (۴) شه درآمد دید آن جانقش ها

۵۹۹- الگوی حروف الحاقی بیت زیر در کدام گزینه درست است؟

- «من در این در بندهام تا زندهام
(۱) م + ص + م + ص (۲) ص + م + ص

تا چنینم زنده پایندهام»

- (۳) م + ص + ص + ص (۴) م + ص + م + ص

(قارچ از کشور ۹۷)

(سراسری ۹۱)

۷۰۸- در کدام بیت، مانند بیت زیر، دو کلمه به صورت ترکیبی، با کلمه‌ای دیگر جناس ایجاد کرده‌اند؟

- «یکی شاه‌دی در سمرقند داشت
(۱) دل‌م با او چو دستی در کمر زد
(۲) یکی مرد بُد پیر خسرو بنام
(۳) موسی اندر درخت آتش دید
(۴) هر کجا کارزار خواهی کرد
- که گویی به جای سمرقند داشت
کمر بند فلک را دست در زد
جوانمرد و روشن‌دل و شادکام
سبزتر می‌شد آن درخت از نار
خشم را کارزار خواهد بود

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

۷۰۹- نوع «جناس» موجود در بیت زیر، در کدام بیت یافت نمی‌شود؟

- «بالای خوش‌خرامی آمد به قصد جانم
(۱) شد به چین سر زلف تو و این عین خطاست
(۲) بگذر ای خواجه و بگذار مرا مست این‌جا
(۳) تا نگار من ز محفل پای در محمل نهاد
(۴) عشق است که هر دم به دگر رنگ برآید
- یا رب که برمگردان از جانم این بلا را
تا من دل‌شده را از سفر او چه رسد
که برون شد دل سرمست من از دست این‌جا
داغ حسرت عاشقان را سربه‌سر بر دل نهاد
ناز است به جایی و به یک جای نیاز است

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

۷۱۰- در کدام دو بیت نوع جناس یکسان است؟

- (الف) خانه می‌خراب گشته از او
(ب) صحیفه‌های معانی نوشتی و سر آن
(ج) قنبر استاد نکودانستن
(د) بر ما نهان گشاده نکرد ایچ روزگار
(ه) طریقی فرا پیش گیر و رهی
- زهره زهره آب گشته از او
به دست مهر بستی و مهر بنهادی
حیف استاد به من یاد نداد
این‌گونه گشت دور جهان جهان مرا
همی رو که از قید هستی رهی

۷۱۱- در همه گزینه‌ها به جز بیش از یک جناس ناهمسان وجود دارد.

- (۱) هر که سودای تو دارد چه غم از هر دو جهان
(۲) شمس‌الحق تبریزی ای مشرق تو جان‌ها
(۳) درون بیشه خاموش بس به تیشه باد
(۴) خیره آن دیده که آتش نبرد گریه عشق
- نگران تو چه اندیشه و غم از دگرانش
از تابش تو یابد این شمس حرارت‌ها
خراش‌های درختان که در خروش آمد
تیره آن دل که در او شمع محبت نبود

۷۱۲- نوع جناس در کدام دو بیت مشابه است؟

- (الف) کس دل ز غمزهات به سلامت نمی‌برد
(ب) دایم از روی بزرگی و شرف روزافزون
(ج) سر رود گر سر بگویی فاش تو
(د) دور باش ای خواجه از اهل نفاق
- آلّا کسی که صاحب ذوق سلیم نیست
وز تن و جان و جوانی و جهان برخوردار
گوش کن دریاب معنی‌هاش تو
در جهنم دان منافق را وثاق

۷۱۳- نوع جناس مقابل چند بیت درست ذکر شده است؟

- (الف) هزار کعبه خراب مزار کشته دوست
(ب) آن‌که دائم در خرابات فنا ساغر کشد
(ج) هر که را طبل رحیل از تپش دل باشد
(د) ز چین ابروی خوبت به چشم خسرو چین
- کز آن سلامت از این درد و داغ می‌روید (اختلافی)
در هوای چشم مست او دل مخمور ماست (افزایشی)
در بیابان طلب قافله‌سالار من است (اشتقاق)
فضای عرصه چین تنگ‌تر ز چین قباست (تام)

۷۱۴- در چه تعداد از ابیات زیر، بیش از یک «جناس همسان» وجود دارد؟

- (الف) مقصود من تویی چه کنم نعمت بهشت
(ب) باد دل دشمنانت جایگه تیر و خشت
(پ) بهر منال عیش، ز دوران منال بیش
(ت) جان شیرین را به تلخی داد آن نخل کرم
- عمریست تا دلم به هوایت هوا بهشت
بستر ایشان ز خاک بالش ایشان ز خشت
بهر مدار جسم، به زندان مدار جان
تلخی جان‌دادن شیرین کم از فرهاد نیست

۷۱۵- در کدام ابیات به ترتیب جناس از نوع «اختلافی - افزایشی - حرکتی» دیده می‌شود؟

- (الف) کفر است در طریقت ما کینه‌داشتن
(ب) ای مهر تو در دل‌ها، وی مهر تو بر لب‌ها
(پ) به جفایی و قفایی نرود عاشق صادق
- آیین ماست سینه چو آینه داشتن
وی شور تو در سرها وی سر تو در جان‌ها
مژه بر هم نرزد گر بزی تیر و سناش

- (۱) الف - ب - پ (۲) الف - پ - ب (۳) پ - الف - ب (۴) پ - ب - الف

۷۱۶- جناس ابیات زیر به ترتیب از چه نوع است؟

- (الف) سزای پاکت ای اشک، آستینی نیست
(ب) بر سر این سرو آخر برف هم منت گذاشت
(پ) بی‌درد نیستم که شکایت کنم ز جور
- (۱) اختلافی - اشتقاق - همسان (۲) اختلافی - افزایشی - اشتقاق (۳) اشتقاق - افزایشی - همسان (۴) اشتقاق - اشتقاق - همسان

۷۱۷- در ابیات زیر به ترتیب، کدام انواع جناس دیده می‌شود؟

- (الف) گرم‌رورا این‌نظر بودی مدام
(ب) گل نعمتی است هدیه فرستاده از بهشت
(پ) هر که گوید کلاغ چون باز است
- (۱) افزایشی - اشتقاق - همسان (۲) تام - افزایشی - اشتقاق (۳) تام - اشتقاق - اختلافی (۴) افزایشی - اختلافی - اختلافی

ترکیبی

۷۱۸- در واژه‌های قافیۀ همه بیت‌ها، به جز بیت نوعی «جناس» وجود دارد.

- (۱) بزد دست سهراب چون پیل مست
(۲) بپوشید سهراب خفتان رزم
(۳) دل من همی بر تو مهر آورد
(۴) کسی کاو به کشتی نبرد آورد

۷۱۹- قافیه در کدام بیت، فاقد آرایۀ جناس است؟

- (۱) نیست با مژگان تعلق اشک وحشت‌پیشه را
(۲) بی‌دماغی با نشاط از بس که دارد جنگ‌ها
(۳) آن پری گویند شب خندید بر فریاد ما
(۴) در خموشی همه صلح است، نه جنگ است این‌جا

۷۲۰- آرایه‌های مقابل کدام بیت نادرست هستند؟

- (۱) شب شد ز تار طرّه تو روز روشنم
(۲) ای مهر تو بر سینۀ من مهر نهاده
(۳) سوزی ز ساز عشقت در دل چرا نگیرم
(۴) آن عهد یاد باد که از بام و در مرا

۷۲۱- کدام بیت زیر تمام آرایه‌های «جناس، موازنه، تکرار و واج‌آرایی» را دارد؟

- (۱) گه حلم گویی درنگ زمینی
(۲) از رای بلند تو بریده‌ست تباهی
(۳) که گر آتش است او تو آب روانی
(۴) از او راست شد کارهای زمینی

۷۲۲- قافیۀ کدام ابیات بر پایه جناس همسان است؟

- (الف) درآ که در دل خسته توان درآید باز
(ب) ساعتی کز درم آن سرو روان بازآمد
(پ) روح او با روح شه در اصل خویش
(ت) درد دل من از حد و اندازه در گذشت
(ث) به بوی زلف تو دادم دل شکسته به باد
- (۱) الف - ب - ت (۲) ب - پ - ث (۳) الف - پ - ث (۴) پ - ت - ث

۷۲۳- در کدام گزینه هر سه آرایۀ «جناس تام، موازنه و واج‌آرایی» وجود دارد؟

- (۱) گر به روز روشن اهل شام تیغت بنگرند
(۲) دشمنانت مانده روز و شب میان خار خوار
(۳) ای تن از جان بر دل چون نال نال
(۴) تا که بشناسد ز چوگان مرد حکمت‌گوی گوی
- روز روشن گردد از بیمت بر اهل شام شام
دوستانات سال و مه بر لاله و شمشاد شاد
وی دل از غم بر تن چون موی موی
تا که بشناسد ز بلبل مرد زیرک‌سار سار

(سراسری ۷۷)

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

- روزی به دیدن شب تارم نیامدی (واژه‌آرایی، جناس همسان)
ای عشق تو از دیده من آب گشاده (موازنه، جناس ناهمسان)
رمزی ز راز مهرت در جان ندارم (ترصیع، جناس همسان)
هر دم پیام یار و خط دلبر آمدی (واج‌آرایی، جناس ناهمسان)

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

- بیا که در تن مرده، روان درآید باز
راست گویی به تن مرده روان بازآمد
پیش از این تن بوده هم پیوند و خویش
از بس که اشک ریختم آبم ز سر گذشت
بیا که جان عزیزم فدای بوی تو باد

- (۱) الف - پ - ث (۲) الف - پ - ت (۳) پ - ت - ث (۴) پ - ت - ث

۴۲۲- گزینه «۳»

دَر | خَر | ق | از | این | بی | ش | م | نا | فِ | ن | ت | و | ان | بود
- | - | U | - | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | -

موقعیت حذف همزه، صرفاً در این قسمت وجود دارد. در صورت حذف شدن

همزه، تقطیع به این شکل می‌شد: آ زین

- U

بررسی سایر گزینه‌ها:

۱- موقعیت حذف بدون حذف همزه: ک با بم از
- - - U
همزه، فقط در «کبایم»
از «وجود دارد» با حذف همزه: ک با ب مَز تقطیع به این شکل است.
- U - U

۲- موقعیت حذف همزه صرفاً
در «می‌کند از» وجود دارد. می ک ن د ز به این شکل تقطیع شده.
- U U -

۴- موقعیت حذف همزه: «از این»
از این
- -
زین
- U
به این شکل تقطیع شده.

۴۲۳- گزینه «۴»

زین | د | ه | ز | ا | ر | ا | ن | م | ن | ما | ای | غ | خ | با | م | ن | چ | م | ن | م
گو | ش | ب | نه | غ | ر | ب | د | را | د | س | ت | م | نه | ب | ر | د | ه | ن | م
- | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

بررسی سایر گزینه‌ها:

۱- لَط | ف | ا | لا | هی | ب | ک | ن | د | کا | ر | خیش
- | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -
۲- ز | ا | ه | د | خ | ل | و | ت | ن | ش | ی | ن | د | و | ش | ب | می | خ | ا | ن | شد
- | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -
۳- مَط | ر | ب | خُش | ن | و | ا | ب | گو | تا | ز | ب | تا | ز | ب | نُو | ب | نُو
- | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

شکل درست تقطیع مصراع این گونه است:

مَس | تِ | س | ت | دَر | س | ز | ز | م | ی | ا | این | تا | ب | آ | ف | تاب
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

۴۲۵- گزینه «۱»

سَع | دِ | جُ | جُو | ز | ش | می | ب | ری | ن | ز | دِ | ک | او | دِ | گ | م | زو
ای | بی | ب | ص | ر | م | می | ز | و | م | او | می | ک | شد | قُل | لا | ب | را
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

بررسی سایر گزینه‌ها:

۲- - U - - - U - - - U - - - U -
۳- - - - U U - - - - U U - - -
۴- - - - U - U - - - - U - U - - -

۴۲۶- گزینه «۳»

خ | یا | ل | سَر | وُ | ق | د | ا | ن | ت | ب | پ | پ | ش | و | ا | ز | ا | ید
ج | ری | د | زُو | ک | گ | دَر | گ | ا | ه | ع | ا | ف | ی | ت | ن | گ | س | ت
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

۴۱۸- گزینه «۳»

گُف | تَم | ث | ما | را | دی | د | ای | وُز | ح | ل | ما | پُر | سی | د | ای
پَس | چو | ن | ز | ما | ز | جی | د | ای | م | نِ | ز | هَم | بَد | نِ | س | تِ | م
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

۴۱۹- گزینه «۴»

عَش | ق | جُ | خُون | خ | ر | ش | و | د | و | ا | ی | ا | زو | وای
کو | ه | ا | خُد | پ | ر | ش | و | د | خ | ا | ص | جُ | ما | ها
- | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

تیزبازی اولین راهی که برای حل این گونه تست‌ها به ذهن می‌رسد، تقطیع تک‌به‌تک هجاها و مقایسه آن با الگوی هجایی مورد نظر سؤال است. شما هم برای تسلط بیشتر به تقطیع هجایی، بهتر است فعلاً همین کار را بکنید، اما برای سرعت بیشتر در تست‌زنی، می‌توان از تکنیک‌هایی که قبلاً گفتیم هم استفاده کرد.
هجاشماری: الگوی هجایی صورت سؤال، ۱۳ هجا دارد. هجاهای گزینه‌ها به این شرح است: ۱- ۱۴ هجا ۲- ۱۳ هجا ۳- ۱۳ هجا ۴- ۱۳ هجا ۵- ۱۳ هجا
را کنار می‌گذاریم.

مقایسه چند هجای اول: ابیات گزینه‌ها را، به شکل ۴ هجایی بررسی و با الگوی هجایی صورت سؤال مقایسه می‌کنیم: (اگر ۴ هجای اول منطبق بود، می‌توانیم سراغ بررسی هجاهای بعدی هم برویم).

الگوی هجایی صورت سؤال: - U U - - U U - - U U -

۲- تا | ث | گ | دَر | می | ک | نِ | ب | هجای هفتم و هشتم با الگوی
سؤال هماهنگ نیست! رد ۲
۳- هر | چ | ز | ن | دَم | ب | ط | ع | ن | هجای هفتم و هشتم، با الگوی
سؤال هماهنگ نیست! رد ۳

۴۲۰- گزینه «۳»

۱- دا | غ | می | خ | ا | هی | ب | نه | چون | لا | ل | در | گ | ه | سا | ر | سر
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -
۲- با | د | گش | تی | را | ب | گر | دا | بی | ف | کند
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

۴- اَن | دَ | کی | تا | ب | د | هین | ر | ش | ب | آ | گر | مُح | کم | نیست
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

۴۲۱- گزینه «۳»

ش | بَس | ث | رو | ز | تا | ر | مَن | ز | دَر | د | بی | ش | ما | ر | مَن
م | گر | ب | لا | ی | عَش | ق | را | ک | سی | ش | ما | ر | می | ک | ند
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

بررسی سایر گزینه‌ها: چون در هر بیت، دو مصراع هم‌وزن هستند، فقط وزن یکی از مصراع‌ها را بررسی می‌کنیم.

۱- ث | عَق | ل | عَق | ل | ما | بی | ز | ما | چ | را | جُ | دا | بی
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

۲- ز | مَن | هَر | چَ | د | سر | می | پی | جَ | دان | دِل | بر
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

۴- پ | ما | ه | مَن | ک | ر | سا | ند | پ | یا | م | مَن | ک | ز | هج | ران
- | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | - | - | U | U | -

بررسی سایر گزینه‌ها:

۱) — UU — UU — UU —

۲) — U — U — UU — U — UU

(بگشای را باید بگشای بخوانید).

۴) — U — U — — U — U — —

۴۲۷- گزینه «۱» ابتدا مصراع بدون جای خالی را تقطیع می‌کنیم. سپس

سراغ مصراع بعدی می‌رویم. در این مصراع، هجاها را به ترتیب در جای خود

می‌چینیم تا به جای خالی برسیم. بعد از جای خالی هم ۳ هجا داریم (صلح شد)

که سه خانه آخر جدول هجاها را پر می‌کنند.

بگ	ذا	ر	تا	جان	می	د	هد	بد	گو	ی	بد	فر	جا	م	را
چون	بخ	ت	نی	کن	جا	م	؟	؟	؟	؟	؟	؟	صلح	ح	شد
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

به این ترتیب جای خالی مصراع سوم چنین الگوی هجایی‌ای خواهد داشت:

— U — —

۴۲۸- گزینه «۴» در درس ۵ گفتیم در چنین تست‌هایی، ابتدا مصراع کامل را

تقطیع کنید، سپس هجاهای معلوم مصراع دیگر را در جای خود بچینید. نهایتاً الگوی

هجایی جای خالی به دست می‌آید:

کا	ر	ما	بی	قی	د	زی	با	ت	ن	می	آ	بد	راست
را	س	تی	؟	؟	؟	؟	؟	؟	؟	؟	؟	؟	لاست
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

الگوی هجایی جای خالی (— UU — UU —) است، در میان گزینه‌ها، تنها

این الگو را دارد.

۴۲۹- گزینه «۴»

ای	ما	ه	د	هف	ت	یا	د	ما	کر	دی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۴۳۰- گزینه «۱»

ا	لا	یا	ای	ئ	هس	سا	قی	ا	در	کع	سن	و	نا	ول	ها
ک	عش	قا	سان	ن	مو	ذو	ول	و	لی	اف	تا	د	مشی	کل	ها
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

باقی گزینه‌ها را با تکنیک مقایسه چند هجای اول رد می‌کنیم.

۲) غ جَب نَب است
U — — U
x ✓ ✓ ✓

هجای چهارم با الگوی هجای صورت سؤال متفاوت است. — رد می‌شود.

۳) ن می دا نم ز طَب را چا شُ نی چیست
— — — — — U — — — — —

تعداد هجاهای مصراع کم‌تر از تعداد هجاهای الگوی صورت سؤال است. — رد می‌شود.

۴)

ب جا ن — — — — — U — — — — —
U — — — — — U — — — — —
x ✓ ✓ ✓

۴۳۱- گزینه «۳» فقط یکی از مصراع‌ها را بررسی می‌کنیم:

بیت سؤال:	هر	چ	پ	ری	د	دند	پل	ک	ها	ی	ت	من	نا
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
۳	از	ه	م	ع	نم	ن	ها	ن	بر	ه	م	پی	دا
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

بررسی سایر گزینه‌ها:

۱) با ید ب ن شی نم گ ل ها را ب ش ما زم
— — — — — U — — — — —

۲) م نم آن آر گ وی را نی ک هر شَب خا ب می بی ند
— — — — — U — — — — —

۴) کا زم چ زل ف یا ز پ ری شا ن در ه مُست
— — — — — U — — — — —

۴۳۲- گزینه «۲»

پَر	ت	و	ا	ف	تا	ب	گر	ید	ر	ک	ند	ه	لا	ل	را
بد	ر	و	جو	د	من	چ	را	در	ن	ظ	ز	ه	لا	ل	شد
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) در «آفتابگر»، همزه آغاز «اگر» حذف شده است.

۴) تعداد هجاها در دو مصراع یکسان است (با توجه به درست‌بودن ۲)، می‌توان

فهمید که طراح، هر هجای کشیده را معادل دو هجا در نظر گرفته است و بنابراین

تفاوتی میان یک هجای کشیده با (یک هجای بلند + یک هجای کوتاه) قائل نیست).

۴۳۳- گزینه «۲»

بَخ	ت	ب	خا	هم	ک	ک	ند	را	ه	پ	گو	یی	ک	م	نم
دا	د	ن	با	زد	ک	ن	هم	کا	م	پ	جا	یی	ک	ت	یی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

بررسی سایر گزینه‌ها:

۱) سا ز ط زب ز سا ز خد خا ص ب زی ر چر خ شد
— — — — — U — — — — —

۳) قَط ر ی ذر یا ی م نی دم چ ز نی بیش
— — — — — U — — — — —

۴) چون در ک نا را زم ت را از دس ت نگ دا زم ت را
— — — — — U — — — — —

۴۳۴- گزینه «۲»

۱) شفاف‌سازی «شبا فروزان» با حذف همزه، این الگوی هجایی را دارد:

ش	بف	رو	زان
—	—	—	—

در گزینه‌ها باید به دنبال یک کلمه، با این الگوی هجایی بگردید.

ق با پو شی) در بیت (ب)، (ز یان کا ری) در بیت (ت) این ویژگی
(— — — — — U) را دارند.

حواست باشد!

س تم دی د) در بیت (پ) و (ن شی من گاه) در بیت (ث)، در هجای
(— — — — — U) پایانی متفاوت هستند.

۴۳۵- گزینه «۳»

صَب	زَم	ز	رو	ی	دو	ست	م	یس	سر	ن	می	ش	ود
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۴۳۶- گزینه «۲»

گر	ن	وا	زی	چ	س	عا	دَت	ب	ه	زین	خا	هم	یافت
وَر	ک	شی	؟	؟	؟	؟	؟	پ	ه	زا	نم	با	شد
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

در بین گزینه‌ها، فقط «ای همه خوبی» الگوی هجایی (— UU —) را دارد.

📄 بررسی سایر گزینه‌ها:

تیزبازی مطمئن ترین راه، تقطیع کامل مصراع و مقایسه بخش مشخص شده با عبارت پیشنهادی است، اما راه کوتاه تر آن است که صرفاً هجاهای بخش مشخص شده را با عبارت پیشنهادی مقایسه کنید. سایر گزینه ها را با همین تکنیک بررسی می کنیم:

فُو	جِ	فِت	نِ	ای	بِ	کُ	جا	چُ	نین
-	U	-	U	-	U	U	-	U	-

۳ صوتِ چنگ بگو یی م ہر ک با د ل مَن دَر
- U U - U - U - U - U -

۴	تا	کی	ز	رز	ق	دل	می	ز	ود
	-	-	U	-	U	-	-	U	-

دقت کنید که در این تکنیک باید حتماً مراقب باشید که هجاهای بخش درون مصراع را درست مشخص کرده باشید، مثلاً در اگر آخرین هجای آن بخش یعنی (یم - ل) با آخرین هجای مصراع یکسان بود، باید معادل هجای بلند محسوب می‌شد.

۴۷۰-گزینہ (۲)

دو	ش	چش	مَت	بَ	خا	بَ	غَف	لَت	بود
عَر	ک	سی	را	ح	سا	ب	با	شَد	پاک
غَف	ت	فَر	دا	پ	مَلی	سِ	تان	با	زای
—	U	—	—	U	—	U	—	—	—

﴿۷﴾ در بیت (پ)، با توجه به این که «گلستان» را چه طور تلفظ کنید، به دو وزن متفاوت می‌رسید:

زای	با	تان	سِ	گ	پ	دا	فَر	ت	گُف
-	-	-	-	U	U	-	-	U	-

زای	با	تان	سی	گل	پ	دا	فر	ت	گلستان: گف
—	—	—	U	—	U	—	—	U	—

در حالت دوم، این مصراع هم با مصراع‌های (الف) و (ب) هم وزن می‌شود.

پژوهشی سایبرگزینہ:

(ت)	آن	کِ	جا	نَم	شُد	نَ	وا	پَر	دا	زَ	زو
	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	-

(ث) ہر ک از می ہن س خن گو ید ک لا مَش دِل رُ بَست
— U — — — U — — — U — — — U —

ج گ و را با د تین عیش زت کپ دا ری رو ز گا ری حُش
— — — U — — — U — — — U — — — U

۴۷۱-گزینہ»۳» در شعر نو الگوی هجایی مصرع‌ها مانند هم است، اما طول

مصرعها متفاوت است:

مَ	نِئْ	جَا	بَسْ	دِ	لَمْ	تَنْ	گَسْتْ
U	-	-	-	U	-	-	-

و	هر	سا	زی	ک	می	بی	نم	ب	دا	هن	گست
U	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-

بِ	يَا	رَه	تو	شِ	بَر	دا	ریم
U	—	—	—	U	—	—	—

ق	دَم	دَر	رَا	ه	بِی	بَر	گَشْت	ت	بُگ	ذَا	رِیم
U	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-

یادآوری: گفتیم تلفظ بعضی از کلمات در شعر تغییر می‌کند. مانند (امید و امید). در هم، کلمهٔ پشه را باید به صورت «پشه» بخوانید تا وزن شعر درست شود.

۴۶۷-گزینہ «۴»

در ۴ تَرش (— U) و در سایر گزینه‌ها (تَرش) — تلفظ می‌شود.

«ترش» را به دو شکل می‌توان تلفظ کرد

باید با قطع ابیات ببینیم در هر بیت، هجاهای متناظر با کلمه «ترش» چیستند تا بتوان تلفظ «ترش» را با توجه به آن مشخص کرد.

باب	اح	با	ش	با	ر	شید	گر	ش	پ	خُش	ق	حُل	ز
را	فَت	اَل	م	کا	خ	تَل	م	م	م	ی	رو	ی	ز
—	—	—	U	—	U	—	U	U	—	U	—	U	

پس «ترش» باید به شکلی تلفظ شود که الگوی هجایی آن (—U) باشد؛ یعنی: تُرَشْ

پرسی سایر گزینه‌ها:

م	ی	تل	خی	ک	گ	وا	را	ی	ی	زو	می	زد	موچ	تُ رُش
ث	ز	آب	رو	ی	ی	ی	پا	ر	کا	بَش	گر	دی	-	- U
U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	-	-	-

٢

م	کن	ز	سخ	ت	ی	ای	یا	م	رو			صا	ئب	ثُ رُش
ک	مَع	ز	نَر	م	ز	زَن	دا	ن	أَسْ	ثُ	خَان	کَر	دِی	- U
U	-	U	-	U	U	U	-	U	-	U	-	-	-	-

صا	ئب	ز	مو	چ	حا	د	ث	آب	رو			م	ن	تُش
آن	گو	ر	چون	ر	سید	د	ل	گد	ما	ل	می	ش	ود	— U —
—	—	U	—	U	—	U	U	—	—	U	—	U	—	—

۴۶۸-گزینہ «۲»

تعب نکنید! این تست تاریخ ادبیات نیست. می‌دانید که در هر بیت، باید هجاهای دو مصراع از لحاظ تقطیع هجایی هم‌شکل باشند؛ پس کافی است مثل تست‌های مشابه قبلی، جای خالی را با توجه به شکل تقطیع پر کنید.

(الف)

خ	زَدَ	مَنْ	دَا	مَ	گَنَ	عَطَ	طَا	زَ	رَا	عِيبَ
U	—	—	—	U	—	—	—	U	—	—
أَ	گَر	زِين	شَو	قَ	جَا	نَشَ	نَا	صَ	بَو	زَسْت
U	—	—	—	U	—	—	—	U	—	—

(ب)

ب	یا	ای	نَک	نِ	گَه	دَر	رو	د	کی	کن
—	—	—	—	U	—	—	—	U	—	—
اُ	اَگر	بی	جانْ	رَ	واُنْ	خا	هی	تَ	نی	را
—	—	—	—	U	—	—	—	U	—	—

۴۶۹- گزینہ «ا»

شفاف‌سازی در کدام گزینه الگوی هجایی بخش مشخص شده، با الگوی هجایی عبارت پیشنهادی یکسان است.

دیـ	و	بِگـ	ری	زَ	دَ	زان	قو	م	کـ	قِر	آن	خا	ند
—	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	—	—

ر	کا	شین	نِ	مَ	ما	با
U	—	—	U	U	—	—

★ **نکته:** یک کلمه می‌تواند با ترکیب دو کلمه جناس تام بسازد ← درمان‌اند، درمانند / بینوا، بی‌نوا و ...

۲ منظر و نظر اشتقاق می‌سازند.

۳ نیاز و ناز: جناس افزایشی هستند.

۷۰۸- **گزینه ۴:** در صورت سؤال «سمرقند» و «سمر، قند» جناس ساخته‌اند. در ۴ نیز «کارزار» و «کار، زار» جناس ساخته‌اند.

البته این نوع جناس (مرگب) در کتاب مطرح نشده است.

۷۰۹- **گزینه ۳:** جناس در بیت سؤال از نوع افزایشی است: بلا، بالا. اما در ۳ جناس از نوع اختلافی است: محمل، محفل.

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱ سر، سفر (افزایشی) ۲ بگذر، بگذار (افزایشی) ۴ ناز، نیاز (افزایشی)

۷۱۰- **گزینه ۴:** جناس در ابیات «د» و «ه» از نوع همسان است:

بیت «ه»: راهی ← مصراع اول: راهی
مصراع دوم: رها شوی

بیت «د»: جهان ← مرتبه اول: دنیا
مرتبه دوم: جهنده

بررسی سایر ابیات: الف) زهره، زهره ← جناس حرکتی (ناهمسان) ب) مهر، مهر ← جناس حرکتی (ناهمسان) ج) جناس ندارد.

۷۱۱- **گزینه ۲:** در این گزینه شمس جناس همسان دارد (شمس تبریزی، خورشید).

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱ تو، دو - نگران، دگران ۳ بیشه، تیشه - خراش، خروش ۴ آب، آن - خیره، تیره

(دقت کنید که گفتیم به حروف اضافه در جناس اولویت ندهید. در این تست چون مطمئن شدیم در ۲ هیچ جناس ناهمسانی وجود ندارد، در ۴ «آب» و «آن» را جناس گرفتیم.)

۷۱۲- **گزینه ۴:** الف) سلامت - سلیم ← اشتقاق ب) جان - جهان ← افزایشی، جهان - جوان ← اختلافی ج) سر و سر ← حرکتی د) نفاق - منافق ← اشتقاق

۷۱۳- **گزینه ۳:** فقط در بیت «ج» نوع جناس نادرست است.

الف) هزار و مزار ← اختلافی ب) مست و ماست ← افزایشی ج) طبل و طلب اشتقاق ندارند. د) چین (کشور) و چین (پیچ) ← تام

۷۱۴- **گزینه ۳:** در ابیات الف و پ بیش از یک جناس تام وجود دارد.

الف) بهشت ← مصراع اول: فردوس
مصراع دوم: از مصدر هلیدن، هشتن

پ) مورد اول: امید، آرزو
مورد دوم: هم می‌تواند به معنای هوس باشد، هم به معنای هوایی که نفس می‌کشیم.

ب) منال ← مورد اول: مال و دارایی، مدار
مورد دوم: ناله نکن

بررسی سایر موارد:

ب) خشت ← مصراع اول: نوعی سلاح جنگی
مصراع دوم: خاک، آجر

ت) شیرین ← مصراع اول: دلیپذیر و خوب
مصراع دوم: معشوق فرهاد

۷۱۵- **گزینه ۳:** الف) آیین - آینه ← افزایشی / سینه - کینه ← اختلافی ب) مهر - مهر ← حرکتی پ) جفا - قفا ← اختلافی

۷۱۶- **گزینه ۲:** الف) آستین و آستان ← اختلافی

ب) سر و سرو ← افزایشی پ) شکایت و شکوه ← اشتقاق

۷۱۷- **گزینه ۱:** الف) مدام و دام ← افزایشی ب) نعمت و نعیم ← اشتقاق پ) باز (پرنده) و باز (گشوده) ← تام

۷۱۸- **گزینه ۴:** نبرد و گرد جناس نمی‌سازند.

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱ مست، پست (اختلافی) ۲ رزم، بزم (اختلافی) ۴ مهر، چهر (اختلافی)

۷۱۹- **گزینه ۳:** «فریاد» و «یاد» جناس نمی‌سازند.

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱ پیشه، ریشه ۲ جنگ، رنگ ۴ جنگ، چنگ

۷۲۰- **گزینه ۳:**

سوزی	ز	ساز	عشقت	در	دل	چرا	نگیرم
رمزی	ز	راز	مهرت	در	جان	چرا	ندارم

همهٔ سجع‌های متناظر در دو مصراع، متوازی نیستند؛ بنابراین بیت موازنه دارد، نه ترصیع. جناس همسان نیز در بیت وجود ندارد.

بررسی سایر گزینه‌ها:

۱ جناس همسان: تار ← مصراع اول: رشته، واژه‌آرایی در «شب» و «روز»
مصراع دوم: تیره

۲ جناس ناهمسان: مهر (حرکتی) / موازنه دارد. ۴ جناس ناهمسان: یاد، باد - یاد، یار (اختلافی) / واج‌آرایی در مصوت «ا» و صامت «د»

۷۲۱- **گزینه ۱:** جناس: زمین، زمان / تکرار: گه، گویی / واج‌آرایی: صامت «گ»
بررسی سایر گزینه‌ها: ۲ جناس ندارد. ۳ و ۴ موازنه ندارند.

تیزبازی با آرایه «موازنه»، سریع و راحت می‌توانید رد گزینه کنید (۳ و ۴) با موازنه رد می‌شوند. با تکرار، دو گزینهٔ باقی‌مانده رد نمی‌شوند. با جناس ۲ رد می‌شود. دقت کنید که برای رد گزینه ترجیحاً سراغ واج‌آرایی نروید.

۷۲۲- **گزینه ۲:**

بیت «ب»: روان ← مصراع اول: رونده
مصراع دوم: روح، جان

بیت «پ»: خویش ← مصراع اول: خود
مصراع دوم: خویشاوند

بیت «ث»: یاد ← مصراع اول: جریان هوا
مصراع دوم: فعل داعی

۷۲۳- **گزینه ۳:**

ای	تن	از	جان	بر	دل	چون	نال
وی	دل	از	غم	بر	تن	چون	موی

میان کلمات متناظر در دو مصراع، سجع وجود دارد؛ پس در این بیت موازنه داریم. در مصراع اول، اولین «نال» به معنی «نی» و دومین «نال» به معنی «ناله‌کن» است. در دومین مصراع هم «موی» اول به معنی گیسو و «موی» دوم به معنی «مویه‌کن» است؛ پس جناس همسان هم داریم. در مصراع اول حروف «ن» و «ل» در فاصلهٔ نزدیک به هم تکرار شده‌اند و واج‌آرایی ساخته‌اند.

۷۲۴- **تله ۴:** در این گزینه، موازنه داریم:

تا که بشناسد	ز	چوگان	مرد	حکمت‌گوی	گوی
تا که بشناسد	ز	بلبل	مرد	زیرک‌سار	سار

واج‌آرایی را هم که پیش‌تر گفتیم، نمی‌توان به تنهایی مبنای مطمئنی برای رد گزینه دانست، مثلاً در مصراع اول همین بیت می‌توان حرف «گ» در مصراع اول را سازندهٔ واج‌آرایی دانست. اما در مورد جناس همسان، در درس‌نامه گفتیم که نسبت به انتخاب کلمات ترکیبی احتیاط کنید. «حکمت‌گوی، گوی» و «زیرک‌سار، سار» این‌گونه هستند که بخشی از یک کلمهٔ ترکیبی، به کلمهٔ بعدی مشابه است. اگر ۳ نبود می‌توانستیم این دو را پاسخ سؤال بگیریم، اما چون در ۳، کلمات جناس تام، غیر ترکیبی و مستقل هستند، ۳ را به عنوان پاسخ انتخاب می‌کنیم.